
د میزان اول - ۱۳۳۹ د ربیع الثانی ۲ - ۱۳۸۰ - د ستمبر ۲۳ - ۱۹۶۰

پیام حق

د هری میاشتی په اول کښی
خپریزی

مؤسس: مرحوم مولینا شاہ محمد رشاد

پہ دی گنہ گینی

لہ خپلو قوو او ... تحت کدام شرا ٹط ... حقوق - نخستین
مدرسہ ... داسلام سپہ بخلی ... تأثیر قرآن .. عثمان نفس - کسی را
بیجا ستایش ... طلاق پہ اسلام گینی - پس از فراہو شیہا ...
ز ما غوبنہ - مردان حق - نا و پرہ حرص ... اثر قرآن در ...
زہورتیا - وحدانیت خداوند «ج» .

اودھ گنہ

دامت یاز خاوند : داؤکارو دروزنی بولنہ

مسئول مدیر :	محمد گلاب «بشار»
مرستیال :	فضل من اللہ «فضلی»
پتہ :	دھلی عاتق مستقل ریاست - ابن سینا واٹ
دتیلفون نمبر :	۲۴۰۱۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیام حق

دميزان اول ۱۳۳۹ دربيع الثاني ۲-۱۳۸۰ د ستمبر ۲۳ - ۱۹۶۰

له خپلو عقلي قوو او استعداداتو څخه ګار واخلي

هغه وخت چه انسان د وجود په عالم كېنې قدم كيښود اودنوي ژوندانه سره مخامخ شول ورته ښكاره او معلومه شوه چه هغه د ژوندانه په مرحلو كېنې خورا ډېر مقاصد او اغراض، وظائف او واجبات لري چه ژوند پرته له دغو مقاصدو او اغراضو څخه، و ظائفو او واجباتو كوم قدر او كوم اهميت نلري . ددې لپاره چه انسان خپل اصلي مرام او غاښ ته ورسېږي نو هغه لره ښاييږي چه له خپلې عقلي قوې، مواهبو او استعداداتو څخه ګار واخلي . الله تعالى چه انسان ته عقلي قوه، مواهب او استعدادات ورکړيدي دا ددې لپاره چه انسان د دغو شيانو په واسطه سره خپل خبر او شر، ټېك او بد، فائده او نقصان وپېژني او د ترقي او ټېكمرغي په لوري قدمونه واخلي هغه انسان چه خپله عقلي قوه، مواهب او استعدادات په كار اچوي، د حقائقو او مقاصدو په لاره كېنې هاند او كوښښ كوي نو په هغه كېنې د ترقي او مخكېنې ټېك روح پيدا اولايسي قوې كيږي اود ژوندانه له اسرارو او امورو سره معرفت او اشنائي پيدا كوي . دغه راز عقل، مواهب او استعدادات چه په هر كت او عملي ميدان كېنې وي د ډېرو او ډېرو مثال لري يعنې هغه او به چه له هسكو او لوړو ځايو څخه

په ډير قوت او شدت سره راځي پاكي اوصافي وي بالعكس هغه اوبه چه لږي اوضعيغه بهيږي يا داچه په يو لځاي كښي ډنډ وي او هيڅ كوم حركت نلري، نو دغه راز اوبه خرابي اوفاسدي وي، دڅښاك وړ نه وي، دصحت او بدن لپاره خطر او ضرر لري. اودا ښكاره او ثابته ده چه هرشي په استعمال سره ښه كيږي اوبه نه استعمالولو خراب او بيكاره گرځي. نو دهر انسان واجب او وظيفه داده چه له خپلي عقلي قوي، مواهبو او استعداداتو څخه كار واخلي اود ځمكي له پټو شيانو اود كائناتو له اسرار څخه خپل ځان خبر كړي. اودغه واره دوگړو اود دولتي بلكه دقول بشر دقائدي او منفعت لپاره استعمال كړي نن دغه عجيبه او مجرب العقولي اكتشافات او اختراعات چه په نړۍ كښي ليدل كيږي او ورځ په ورځ په ډير بڼت او ښه والي كښي دي دغه واره د انساني عقل استمناج او نمره ده چه انسان دخپلي عقلي قوي اود خپلو مواهبو او استعداداتو په استعمالو سره دغه حدته رسيدلي دي او نژدې ده چه دنړۍ نور اسرار اود ځمكي نورې پټې خزاني دانسان په كوښښ او هاند سره كشف شي. ددي لپاره چه هر انسان دوگړو اودولنو لپاره خورا ښه خدمت وكړي او خپل انساني وظيفه سرته ورسوي نو له خپلي عقلي قوي، او خپلو مواهب او استعداداتو ځنې دي كار واخلي، اود بشريت لپاره دي ښه خدمتونه اداء كړي. ځكه دانسان ښه والي او فضيلت په نفع رسولو كښي ليدنه كيږي، او هغه كسان چه له خپلو عقلي قوو، مواهبو او استعداداتو ځنې كار نه اخلي په حقيقت كښي دغه راز كسان خپلو ځانو اودولني ته ضرر او نقصان رسوي. اود ځمكي له پټو خزانو او د كائناتو د اسرارو د كشفولو ځنې ښي برخه كيږي.

«بشار»

~~~~~

تحت کدام شرائط و عوامل انسان ها

حاکم بر نفس خودها شده میتوانند؟

این اشتباهی بی‌بک و این آرزوهای خطرناکی که در نفس هر انسان شعله‌ور است چگونه میتواند خاموشی اختیار نماید، و به سکون و طمانیت درآید؟

وقتی که به خود می‌بینیم، و باز نظر مینمائیم به سرگذشت متقیان و متصوفین اسلام تعجب مینمائیم که آن بزرگواران به تاثیر کدام نیروی تو انستند نفوس خود را مغلوب نمایند و از هوا و هوس‌های بشری بدر شوند، و به نفوس مطمئنه که از همه شوائب عاری و مبرا، باشد دسترس یابند.

تسلط بر نفس و غلبه بر شهوات، حقیقتاً دشوارترین امر است مخصوصاً در عصر و زمان ما که میتواند ادعا نماید به چنین نیروی بزرگی که در وجود، ماجراهای حیرت‌آوری را برپا میسازد، و تمام حواس و افکار ما را در خود متفرق میسازد، تسلط است آیا امکان دارد نفس را کشت و بهیچ‌هیچ اعتنا نکرد. آیا به این ترتیب در تمام حواس و افکار یک آشوب و یک هیجان و انقلاب بزرگ برپا میشود. آیا انسان از حرکت و از فعالیت باز نمی‌ماند. آیا زندگی دستخوش آفات و عوارض نمیشود؟؟؟ وقتی نفس را کشت و آرزوها را خفه کرده بگر برای انسان چه باقی خواهد ماند. اما اینطور نیست زیرا کشتن نفس چیزی دیگر و حاکمیت بر نفس امر دیگر می‌باشد. چون رهبانیت در اسلام ممنوع است کشتن نفس هم ماذون نخواهد بود ولی آن شیدایان راه خدا، و بار یافته گان مسند کبریا که نفوس خود را کشته اند و سوی جهان ما جهانی، و سوی مقام ما مقامی داشتند آن‌ها مستثناء اتی است که نمیتوان آن‌را در اجتماعات و مخصوصاً اجتماعات امروز قبول کرد.

دین مابیه کار و فعالیت امر میکند، و از تمام وسایل موجود و مشروع حق تمتع و استفاده را جائز قرار میدهد.

لاکن حاکمیت بر نفس یکی از شرائط اساسی دین و از وظائف فطری و طبیعی انسان می‌باشد.

حاکمیت بر نفس امری است که انسان را شخصیت و بزرگواری می‌دهد ،
و انسان را به حقیقت يك انسان می‌شناساند :

حاکمیت بر نفس يك فطرت خاص می‌خواهد . این فطرت را تر بیه کامل .
علم دانش ، مخصوصاً آرزو های بزرگ بر حلقه تکامل می‌رساند .

انسان های عادی قطعاً نمیتوانند بر نفوس خود حاکم شوند جز توسط به تر بیه
مادی و معنوی و تکامل علمی و هنری آنانیکه به اینگونه وسایل توصل می‌ورزند از تن
پروری و استفاده از این و آن دوری می‌جویند و يك کبریائی طبیعی در فطرت آن
ها موجود می‌باشد . آن‌ها میتوانند بر نفوس خود حاکم شوند .

یا حاکمیت بر نفس را محیط های سالم ، اکثریت پیشرفته ، موجود بودن
عوامل هر گونه کسار و فعالیت ، میتواند تامین نماید .

دیانت کامل ترس از خداوند و عقوبت دنیا و آخرت ، و نیز انضباط در کارها
و مراقبت و رسیدگی در امور نیز ، حاکمیت بر نفس را ایجاد می‌نماید .

اما خوبترین حاکمیت بر نفس آن است که زاده منظور فطری و احساسات
باطنی خود انسان باشد . این نوع حاکمیت بر نفس . بر اثر تاثیر احکامات قرآنی ،
و اعمال بزرگوارانه پیشوایان دین ، در نفوس مردمان صدر اسلام بیشتر پیدا شده
میتوانست .

حاکمیت بر نفس را در نفوس اولادان خود مدبران امروز میتوانند تر بیه
نمایند به اینصورت که آن‌ها را نازدانه کلان نکنند ، و بگندارند سبق بخوانند ،
کار کنند مشکلات خانوادگی خود را مرتفع سازند ، تنبل با ر نیایند و در غیر
آن ، آن‌ها را مجازات نمایند .

اینست مختصری از عواملیکه حاکمیت نفس را به وجود می‌آورد اما آرزو
مینمائیم در این امر که بیشتر به آن احتیاج داریم و نیازمند می‌باشیم ، نظریات
خوانندگان فاضل و دانشمند این مجله و زین را در آئینه بخوانیم .

حقوق

هغه مسائل چه ديو ملت په اساسى او بنيادى موضوعاتو باندې رڼا ئې آچو
حقوقى مسائل بلل كېږي او هغه اصلى حقيقت چه دعامى طبقى د طبعى اقتضاءاتو
او تمايلاتو سره سمون او برابري ولري هغه دمللو او اقوامو په تفسير سره خپله
ظاهري بڼه بدلوي په دنيا كېنې حقوقى قضا يا په هر ملت كېنې دپو هانو د توجه
وړ گرځيدلى دى او په هر ملك كېنې څه پوه خلك كوشش كوي چه عامه طبقه
د دغه رڼا ئې څخه مستفيد او هر چاته دى خپل حق ورسپېږي دغه كوشش په هر عصر
كېنې په هر نوم او نام چه دى جاري ښكاري او خپل طرفداران لري البته شك نشته
چه دكم او كيف په لحاظاتو توپير شته مگر د حق آواز هروخت دومره خلك
په خپله خواروان كړى دى چه اندازه نه لري دغه فيصله چه د دنيا د ټولو خلكو
په نزد دى يو مسلم قانون مينځ ته راشي او په دغه ضمن كېنې دى د ټولو دنياوالو
دپاره حقوقى مسائل آدراؤ په اتفاق سره مرتب شي گران او مشكل كار دى
مگر داچه دغه هڅه د ډيرو پوهانو په نزد شته د اميد واري وړده زه نه پوهېږم
چه آيا كوم وخت به دا كار يعنى د قانون وحدت وشي او كه نه؟ همدارنگه
د انشم ويلي چه په دنيا كېنې به آيا كوم وخت داسى يو حكومت جوړ شي چه ټوله
دنيا اداره كړي او كه نه؟ لاكن حقوقى مسائل دومره د توجه او پام لارنى وړدى
خومره چه ژوند مهم او پوره د پام لارنى وړدى. هغه حقوقى موضوعات چه د ژوند
په روانو حالاتو تاثير اچوي يوازي د كوم حقوقى بشرى كتاب دمطالعي محصول
نه شي كيدلى بلكه دغه رنگ حقوق دروانو ټولو ايجا باتو پوره سنجش او دقت
غواړي انفرادى او اجتماعى حقوق خومره چه د خلكو توجه جلبوي هغو مړه
به تمدن مخ په وړاندې روانيږي او هغو مړه به د غلامى سره مجادله پيدا كېږي مگر
ددى په لحاظ چه دمجادلى دپاره د خلكو زېږونه د حرارت څخه پك شي او حوصله
دانفلاق مرتبى ته ورسپېږي دا بهتره ده چه د خلكو د غلام كولو او دناجائزى باداري
مفكوره له مينځه يووړل شي همدارنگه دابه ښه وي چه نور د جبر او كسره
او د هغه استعمار جراثيم چه د اقوامو او مللو په سرنوشت باندې طغلا نه لوبې كوي

خانمه و رکبى شى اوددى ناوړه ذمئيت په خاى دهر چا حقو قوته د احترام اندازه ومنل شى. د فرد حقوق په دى لحاظ چه جامعه د افرادو د اجتماع محصوله ده زيات د پام لرنى وړ ښكاري او بايد د اجتماع د حقوقو د مراعات په لحاظ انفرادى حقوقو ته هم پوره پام لرنه وشى. د اجتماع حقوق په دى لحاظ چه د پيرو افرادو د ژوند پورى مربوطيت لري علاوه د پام لرنى شخصه د احترام وړدى هو! د يو جمعيت د سر قوشت تاكل عادى خيزنه دى بلكه د اجتماع په سعادت كښى مهم تاثير لري. اجتماعى حقوق د حيات په هر شق كښى د يوې جامعې اساسي بنسټ دى چه د ښه او بد سنجش اندازه يى د عمل په ميدان كښى اړومرو خپله قواره ښكاره كوي نو په دى اساس حقوقى مسايل دخلكو په حيات پورى مستقيم تماس لري.

د يو جمعيت حقوق د معاومول د ملك او وطن: طبعى هوا او جسم، استعداد او ملي او وطنى تمايلاتو د تشخيص پورى هم پوره توقف لري عرف او عادات او اصطلاحات د حقوقو د تعين دپاره د پام لرنى وړدى كه څه هم په هر قانون كښى استثناءات شته مگر په ټولو قوانينو كښى بهتر قانون څه دى چه استثناءات يى كم وي او قانونى او حقوقى مسائل يى په تطبيقى طور سره دهر چا د فائدى سره برابري. كه څه هم دغه رنگ حقوق چه په ټولو ملاحظو سره اكثريار وى تشيول گران كاردى پير وخت اوزيات سنجش غواړي او شايد د تجربى دپاره وړته مراحل په كار وي مگر دارنگه پلټنى او علمى تحقيقات او خپرنى چه دخلكو مقدرات سنجوبى كه څه هم پير وخت او تكليف غواړي ارزښت لري.

طبقاتى توپير او باصنافى اختلافات په حقوقى مسئلو كښى تاثير اچوي نو د دى دپاره چه د ټولو طبقاتو او اصنافو مراعات وكړي شى د حقوقى پوهاوى مستقيم او مكرر تماس دخلكو سره ضرورى دى يو حقوقى عالم چه د حقوقو په هر شق كښى پوره وارد وي پيدا كيدل محال دى يوتن نشى كولى چه ځكه حقه د ټولو طبقاتو او اصنافو، مللو او اقوامو حقوق و سنجي نو د دى دپاره چه دخلكو حقوق په خپل خاى او بهتر معيار تعين او تطبيق شى گټه او مشترك مساعى غواړي چه دغه گټه او مشترك مساعى څومره چه پاكيزي او تقويه مومي هغومره به دخلكو ژوند د بقا و سعادت په خواروانيزي نو په دى اساس به كاردى چه د گټه او مشترك ژوند اصول او اساسات وپيژنو او دهر څه نه اول دانفرادى او اجتماعى ژوند په مباديو رڼا واچوو.

فصل پنجم در مسأله اسلامی

اولین مدرسه که بروی گرویدگان علم و معرفت و هوا خواهان خط و نویسندگی باز شده همانا مدرسه است که بعد از نبرد بزرگ (بدر) که فیما بین مشرکین و مسلمین انصار رخ داده بود بمیان آمده است، غزوه بدر مهمترین جهادی است که میان حق و باطل بوقوع پیوسته و سرانجام حق فیروز و باطل به شکست مواجه شده. جمعیت مسلمین در سایه لوای حضرت محمد صلی الله علیه وسلم گرد آمده برای تمیز خیر از شر و صحت از سقم و توسعه دین مبین اسلام با کفار قریش که سالیان دراز بتان دست ساخته خویش را میپرستیدند و حق و باطل را از هم نمیشناختند در آویختند و بعد از غلبه مسلمین بریت پرستان برخی به سر نوشت مرگ رسیده و بعضی از ثروتمندان شان با قبول پرداخت جزیه در امان ماندند و گروهی بی بضاعت و ناتوان شان که از دادن جزیه هم عاجز آمدند بدست اسارت مسلمین باقی ماندند و این گروه اسیر مسلمین را در هیرت ساخته بود که از ایشان چه استفاده بعمل آید البته حل این مشکل در آن عصر امری بس دشوار بود.

ولی یگانه صبی که در خوشبختی و سعادت را بروی اسیران بدر باز نموده بود اینست که ایشان در آن عصر تیره و تار به خطاطی و خوانندگی دسترس داشتند و حضرت رسول «ص» باین نسکته خوشتر پی بردند عکس فرزندان انصار از فیض نور علم و کتابت بی بهره اندلند امر فرمودند که از اسیران بدر در رشته های کتابت و قرائت استفاده شود تا از يك جا نب و سیله معاش و معاد شان شده و از جانبی هم اطفال و فرزندان انصار به عوض تضییع اوقات و هرزه گردی ها در کسوفه نوشتن و خواندن را بیاموزند و درین وقت است که اسیران بدر مأمور شدند تا هر کدام شان اگر در تن از فرزندان انصار یا اسوار بسازند علاوه از معاش که به ایشان تعیین شده از قید اسارت هم رهایی خواهند یافت و بدین ترتیب اولین مدرسه اسلامی توسط حضرت رسول اکرم «ص» برای فرزندان مسلمین باز گردید.

فشار و سرزنش در تعلیم :

در قدیم فشار و سرزنش از طرف استاد نسبت به شاگردی که پابند امور درسی نبوده و در تعلیمات خویش فعالیت و جدیت نشان نداده باشد به شدت معمول بود و بل از زمره قوانین اساسی تعلیم و تربیه شناخته شده یگانه و وسیله پیشرفت تعلیم گفته می شد ولی در عصر حاضر که علم و معرفت بعد تکامل رسیده و سیستم های جدید اصولی تدریس و تعلیم روی دست بر آمده است و حتی در عصر امروز در هر مملکت مکاتب و لیسه های جداگانه برای اصول تعلیم و تربیه بنیافته است و البته معلمین که از آن لیسه ها فارغ میشوند معلمین خواهند بود که از هر حیث بر امیال و خواهشات شاگردان راه یافته و بدون سرزنش و فشار و شان اشخاص با استعداد و صاحب کمال راز آنها بجامعه تقدیم میکنند .

اگر به صفحات تاریخ نظر اندازی شود ثابت میگردد که قانون منع فشار و سرزنش متعلم تنها از ابتکارات امروز نبوده بل در عصر حضرت رسول «ص» نیز از سرزنش و آزار بی مورد که به بی علاقه گی نو آموزان و پدران نسبت بمدرسه باعث شود در نخستین مدرسه اسلامی جد مانعت شده است چنانچه «مقریزی» یکی از مؤرخین براننده در کتاب خویش تذکر داده است که شاگردی از نو آموزان نخستین مدرسه اسلامی که تحت تعلیم و تربیه اسیران بدر بود روزی بچشمان اشك آلوده نزد پدر حاضر شد و پدر بپایشانی تمام از او پرسید و چنین جواب شنید که: معلم مرا سخت سرزنش کرده است پدر که ناله و افغان پسر را با آن ضرب مشاهده نمود به لجه تمدنی گفت که آیا انتقام پدر را از تو میگیرد و آن پدر با ساس همان لت و کوب فرزندش را از فرا گرفتن خط و قرائت از اسیران بدر باز داشت از آن رو اگر ما اندك باین امر متوجه شویم ظاهر میگردد که در آن عصر تاریک سرزنش بی مورد مذموم پنداشته شده است چنانچه حضرت رسول «ص» نیز در همان عصر نبوة خود لت و کوب معلم را يك امر ناگوار و بی مناسب خوانده اند .

«مقریزی» مذکور در کتاب خود «امتاع الاسماع» می نویسد در دسته نده نفری طلاب که در تحت تعلیم و تربیه اسیران بدر بودند نزد بنی ثابت از زمره شاگردان برجسته و براننده آنها بود که در مدت بسیار کوتاه در بین هم قطاران خود بیشتر نبوغ نشان داده و به زود ترین فرصت از ممتاز ترین آموزگاران بحساب رفت بحسب این لیاقتش

حضرت رسول (ص) « اورا مصاحب خود ساخت تا از نویسنده گی وی هنگام نزول وحی استفاده بعمل آید پیوسته در سال چهارم هجری آنحضرت «ص» او را بفرا گرفتن السنه خارجی واداشت البته این امر به آموختن السنه خارجی روی يك سلسله عقلی اتسکا می نمود که خلاصه همه برای توان ایجاب ضرورت و لزوم شناسائی با نبشته ها دیگران بالخاصه در امور مربوط به مسلمین و انمود ساخت واز آنجا که در آن زمان همراه یهود و نصاری بیشتر مناسبت و آمیزش داشتند از رسول الله «ص» برای اینکه از دست اندازی و تحریفات آنها بر دستورات اسلامی و تصرفات در لغات عربی و معاهدات جلوگیری شود از همه اولتر به فرا گرفتن السنه عبرانی و سریانی امر فرمودند و زید بن ثابت به امر آنحضرت «ص» لبیک گفته و در مدت هفده روز السنه مذکوره را فرا گرفت و این امر خو بتر نبوغ آن را در در اثبیت می نماید چنانچه مؤرخین قول خود آن صحابی را که « و تعلمت هما فی سبعة عشر یوما » گفته اند مینویسند پس ازین او امر رسول «ص» بر می آید که فرا گرفتن السنه خارجی يك امر ضروری است تا به نشرات و اتهامات دشمنان دین اسلام بزبانهای مختلفه پی برده و به تردید آنها به لغات خودشان مبادرت بعمل آید، فائده دیگر در فرا گرفتن السنه خارجی این خواهد بود که برخی از کفار نسبت عدم معلومات شان بلسان عربی از مزایا و محسنات دستورات اسلامی پی خیر بوده از فیض اسلام بی نصیب اند اگر او شان به السنه خود شان به سجایای دین اسلامی ملتفت ساخته و بدین مبین اسلام هدایت شوند علاوه بر رضای خداوند خدمات بزرگی در جامعه اسلام ایفا خواهد شد از اینرو فرا گرفتن السنه خارجی خصوص در عصر چون امروز ضروری و واجبی است و بهتر است که از تعصبات بی مورد درین زمینه کار نگرفته و ازین هنر قابل قدر بی بهره نباشند .

زید بن ثابت به فرا گرفتن السنه خارجی مامور شد و آن هنر خود از علماء صحابه کرام بحساب رفت و حضرت رسول الله (ص) نسبت باین هو فقیه آن صحابی ابراز خوشنودی کردند و در عصر ما بعد حضرت ابوبکر «ض» او را بمعیت عبدالله بن عباس به جمع آوری قرآن مکلف ساخت و بوسیله این هنر قلمی و زبانی آن بود که او را نابغه عصر خودنا مزد کردند و در عصور حضرت عمر و عثمان و علی «رض» به مرتبه ریاست ارتقاء جست . *

د اسلام سپېڅلي دين او د بشري نړۍ اجتماعي نهضتونه

سم د اسلام د سپېڅلي دين له خړ گڼېدو سره د اجتماعي نوي تحول او اجتماعي نهضتونه، غټه وخت په بشپړه توگه تيارز کولای شي چه تر اسلام پخوا د بشري نړۍ په شاوخوا کښي لږ او ډېر څېړنه او علمي کتنې و کولای شي نو لومړۍ نړۍ اسلام دمخه بشري نړۍ په لاندول تر کتنې اړېلې لاندې نيسو:

۱- عرب او عربستان

که مو نږدې د عاد، نود، حمير، سبا او قطاني عربانو له نکلونو څخه، چه يې دوو مونو بل څه ندي پاتې، را تېر شو او د عربانو د جاهليت دوره تر شپږمې لاندې ونيسو، درښتياو تحقيقانو، او تبع له مخي داسې څر گنده پېړۍ چه عربستان د شېبه جزيرې و گړي داخلاقو له حېشه تر صفر ټيکنه او په داسې هيچان او تشويش اخځووه چه طبقه بندي يې خورا گران ښکار دي. په يوه قبيله کښي د عقېدې له پلوه ځمکې پټ پرست ځمکې د اور په لمنځه. څه د لمر او ستورو، او ځنو د يوه خدای عبادت کاوه خويه عين زمان کښي به يې بتانونه هم قربانۍ ور کولې، پدې مهال کښي دهغوی ژوند له هر ډول دميني او اخلاقي بندونو څخه آزاد، وه. لوت، جگړې، د ښځو اېواخت، شراب، قمار، ازلام، (بدشروطونه) غرور، زې، طيش دهغوی دور ځمکې ژوند، اجتماعي ژواک هوسونه گهل کېده، د حق له پيژند کلوۍ څخه عاجزو و. پخپلو اجتماعي نيمگړتياؤ نه پوهېدل، د اصلاحاتو شعوري نه لاره ټول اهتمام يې د مادي گټې لاسته راوستل او د ښې نوع وژل او مغلوب کول وو پدې شان، دهغوی جاهليت

په اېن نابغه عصر د رسالو ۶ هجري پدرو د حيات گفته مرگ آن مرد تاريخي تاثيرات زېدي را در حلقه های اسلامي توليد نمود، ابن عباس رضی الله عنه وفات اورا ضائعه علمی گفته و حضرت ابن عمر «رض» عزت النفس اورا در عهد خلافت حضرت عمر در رض، ستوده است و نیز حسان بن ثابت که يك تن از شعراي معروف آن عصر اسلامي بود فوت زيد بن ثابت صاحب را يك ضايعه الم ناك علمی دانسته و مرگ اورا ضمن بيت سوزنده ضياء علم و معاني و انمود كرد.

و اسلام

دزمانی ژوندی د بشپړ اېپیکوریت، او ګڼې مادیت څخه روغ شوی وه چه وظیفه یی نه پېژنده ، او روحی فضیلت یی نه لاره ...

د ستورو په ګرزېدو ، او اغیزو یی عقیده درلوده ، یعنی ستوری یی د خدایانو په په نځای نیولی وه . او باور یی لاره چه دانسانو په څېر ، د دغو خدایانو منځ کېنې جګړې ، ګوړندی ، واده . او نوری پېښې ، منځته راځي ، د امزخرفات هغوی دستور علم ګاڼه ، لکه نن ورځ چه نرنگیان یی د میتولوژي ، لیا افسانې بولی . نو عربانو د ستاره پرستی ، د حلقه کېنې لات ، د (زهړه) په نامه نماښته ، نورویالمر ، سپوږمې ، اود شعری ، نومی ستوری بلنه (پرستش) ګاوه . هغی سرور و ته انساني شخصیتونه ور کول او ویل به یی چه (دبران) او سپوږمور دواړه د پیرونی (نریا) خواستګاری ته ور غلل پیرونی سپوږمې ته وویل چه زه د دبران ، ستوری نه کوم څکه څه نلری .

د جدی ستوری د نعل ستوری وواژه . اولونې (بنات النعل) یی د نعل په شاوخوا کېنې راغونډې شوې . د سهیل ستوری ، جوزایه توره ووهله ، او جوزایې دوه نځایه کړه ، شعرا یی یمانی ، د شامی شعرا سره یو نځای وو خوشامی شعرا ، له یمانی څخه جلا او تر بجره تیر شو ، نویه شعرا یی (عبدلر) سره یی شهرت بیامونده مګر یمانی شعرا د شامی شعرا له جدائی څخه دومره وژړل چه سترګی یی پرندې شوې ، او په شعری (غیصا) راانده باندی مشهور شو . د جاهلی زمانی عربانو لځنی خپل سرداران چه په خدائی نیولی وو . اود دغو نورو په باره کېنې د عقیده درلوده چه دملکي له نسله دی . پدی ډله کېنې د بلقیس مور پېړی . د جرهم بلار پېړی . او مور یی آدمی زاده وه . سر پېره پر دغو ناوړو عقائدو ، کهانه ، غیب ویل ، عرافه ویل هم مروج وو ، هغوی د عقیده لرله چه کاهن ، هر څه کولای شی لدې کبله ، کاهن ، عالم ، فیلسوف ، طبیب ، حقوقی او په عین زمان کېنې د مذهبی چارو مرجع وو ...

دوی عقیده لرله چه کاهن ته ارواح (اجنه) هر څه وایی بت پرستو عربانو به ویل چه اجنه په بتانو کېنې حلول کوی ، او کاهن له بت څخه اطلاعات لاسته راوولی . هغه اجنه چه له آسمان څخه کاهن ته معلومات راوړی (هاتف) باله کېده . اما خدای پرستو عربانو عقیده درلوده چه د آسمان ملکي کاهن ته له هر څه خبر ورکوی .

په لرغونو عربانو کښې متل وه ښه مسیحیان، راهب، اویهو دیان (حبر) لری، عرب هم کاهن نری ...

نارینه او کاهنانې ښځې په عربستان کښې پېری وی چه دهغوی انسانی یوډول خرافات دی مثلاً شق - اوسطیح، خوقرنه ژوندی وه - شق نیم انسان وه یولاس، یوه پښه، یوه سترگه یی درلوده - سطیح یی له سره نور یوه ټوټه غوښه وه چه اړوکی یی نه درلودل - عربو کاهنان قیلو ته منسوب بلل لکه دقریشو کاهن دیمن کاهن اوداسی نور ...

عرفان، هم داسی وه لکه دهنیل عرف - د نجد عرف - دیمانی ... کاهنانو کوښی اصطلاحات لرل چه دکاهن خبری اوسجع خاتنه سبک اری . قیافه هم دوه ډوله وه یوه دایر قیافه - بله دبشر قیافه - دایر قیافه تردی اندازی په عربانو کښې شهرت درلود چه دزلمی، زاپه - ښځی، پیغلی - کونډی دپښی اثرشی کوښی کوښی پیژاند - مگردبشر قیافه دشکل اوشمایل څخه عبارت وه ...

فال، مارغه الوزول اونورداسی خرافات سخت پېرمروج وو - دناروغانو درمل هم دخرافات جزء گڼل کیده ...

ازلام : دزلم، جمع په عربی یو ډول غشی ته وایی چه پښی نه لری، قریشو به لس دانی غشی وټاکل او په هغوی باندی به یی فال اچاوه - بل ډول یی داوه چه په هغو غشو باندی به یی نوهونه، ولیکل اویا به یی غشی دلوشی څخه را ایستل او پدی توگه به یی قمار واهه - قرآن کریم نهی نری وفرمایلو قوله تعالی : «یا ایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان .

نوهنې یی ژوندی خښولی - زامن یی وژل :

تر اسلام پخوا په عربانو لونډی ژوندی په قبرونو کښې خښولی، اوزامن به یی دلوژی له پاره وژلو - نواجماعی دودونه، اخلاق یی هم تر آخرنی درجی کښته اوله هر راز روحی عواطفو څخه لوشول - دادوحشته ډک او خطرناکی چاری چه دبادیې عربو ته غیرت څر گندیده غالباً ددرندگسانو په منځ کښې هم سابقه نلری - ځکه: پراگ، زمری، چرمښ چه تر ټولو ژوو څیروونکی لخواوردی، هغوی هم خپل نوی زبزیدل شوی واړه نه وژنی، حمایه اومرسته ورسره کوی - خود تاریخ او پېښو په

شاهدی دجاهلیت او انرشی دزمانی عربانو به ددغو وحشتونو به ارتکاب افتخار کړ او
 اوقر آن کریم دهغوی داډول قساوتونه ، په تنده لهجه غنډلیدی (۱)

هغوی به زامن هم د فقر او خواری له پاره وژل - مورخین او شونستان دی
 بربریت ته هر عنوان چه ټا کی ټا کی بهی؟ خو عربانو دا چارې دبی همتی اوبی کاري -
 په وجهه کولی ځکه قرآن کریم په صراحت سره دهغوی انرشی دوستی ، اووزگار
 گرزیدل ، کسار کول غنډلی او سخت بی ملامت کړیدی (۲) .

امام محمد ابن اسمعیل بخاری په خپل صحیح کښی - او نور اسلامي مورخین او سیر
 لیکونکی په لومړی ، اسلامي دوره کښی هم دداسی پېښو بیان کوی - له دې جملې
 څخه لیکي :

یوه ورځ یو اعرابی سپی منوری مدینې ته راغی ، اودیغمبر (ص) په صحبت
 مشرف شو ، اعرابی ، آنحضرت ته عرض وکړ چه زما لپاره له پاک خدای څخه بښنه
 وغواړه - پیغمبر دهغه سپی له اخلاقی تجاوز څخه پوښتنه وکړه - اعرابی وویل :
 ما عادت لاره چه لونی به می ژوندی خپولی خویوه ورځ له بهدیا کورته راغلم
 ومی لیده چه یوه خورا ښکلی نوی مرهقه نجلی زما د ښځی په څنگ پوری
 ناسته ده - هر کله چه هغه پېغله دومره ښایسته وه چه زه یی ځانته متوجه کړم ،
 ماله خپلی ښځی څخه پوښتنه وکړه : د ښکلی پېغله څوک ده؟ مانه ښی می وژړل
 اوبه ژړا کښی خواب را کړ چه را پېغله ستالورده - هغه وخت چه داواز پېریده ته
 کورنوی - هر کله چه دا نجلی خورا ښایسته وه نو زه می ونشو چه تا خبر کړم
 اوداپاک غمی ضایع کړی - نو دخپلی خور کړه می ولېږله ، اودا هوری لویه شوه ،

۱ - واذا المؤدة سئلت ، بای ذنب قتلت دتکویر سوره (۸) آیت -

ترجمه : هغه وخت چه له بد مرغه نجلی ، څخه پوښتنه وکړی شی چه ولی ژوندی ده
 کور کړی شوی ده . . . . .

۲ - ولانقتلوا اولادکم خشية املاق فعن نرزقهم وایاکم - داسرا - سوره «۳۳ آیت»
 ترجمه : تاسی هېڅکله خپل زامن (اولادونه) دولوژی او اړتیا دویری مه وژئ - زه
 (الله تعالی) هغوی ته روزی ورکوم - او تاسی ته ئی هم درکوم . . .
 ځمی مورخین دا چاری دجاهلیت دزمانی دوو کړیو ، آزادی خوښوونکی عادات ،
 اودغیرت ملکه بولی - خوداخلاقو - او اجتماع د نظر له ټکی څخه دا چاری دهغوی د حیوانی
 غرائزو ، اوبی کاري ، ناپوهی خورا بدی نېماندی چه هېڅوک انکار نشی ترې کولی .

نن زمونږ کورته راغليده چه خپل پلار اومور ووينی خورا هو ښيار ه ، سپېڅلی پېغله ترې جوړ شويده ... خوچه ماندينی می نجلۍ راوښودله، زه سمدستی - وړولای شوم اوترلاس می ونيوله، لځان سره می صحرائه بو تله هوري دار اته ناسته وه ، اوماشگي سره پرله اړولی دېته می قبر جوړ اوه - دا پوهېده او په خو را صبر اومتانت راته ناسته وه - هرکله چه قبر وکښی ، جوړ شو ، نو دې ماته دو مره وویل: گرانه بلاره اته مالته یوازی پریږدی اوته راته ښی ماخبری نه کولی اوترلاس می ونيوله په کښی کښی می بری اېستله، شگي می پری راواړولی بېرته خپل کورته راغلم، موری له دېره غمه بی هوښه شوه لیکی چه دنوموړی دقصبې په اورېدلو سره دآنحضرت اوشکي لکه سیلاب روانی شوې اوږ پر ه مبار که بی امده شوه - او په دې رقت سره بی اعرابی ته وویل: دېر قسی وکړی ئی خدای پاک یوه پېزی اوستا عمل ... داوه پخپله د عربانو، او عربستان اجتماعي ژوند، اوژواک .. هوا له دینه دحضرت احدیت (جل جلاله) ستر حکمت او عظیم الشان قدره ښه څر گند پېزی چه خپل استازی حضرت محمد مصطفی (صلعم) یی به هغو عالی مکارمو چه لرل یی ، ددغه کام له منځه نه یوازی عربانو ، بلکه ټولی بشری نړۍ ته را واستا وه ، اوهم دغه وکړی یی په سپېڅلی نوی ښوونه اوروز نه دې ستر کار ته داسی چمتو کړل چه داسلامی تعلیماتو په رڼا کښی بشری نړۍ ته د مساوات - حریت - حقوقو - انسانی فضیلت ، شرافت ، ښښی - ښندنی ، خیر او عدالت درسونه ورکړی او په درسته نړۍ حاکمان شی ... فالك من فضل الله بوتیه من یشاء ...

روم - ایران: دروم ښار ۷۵۳ کاله پخوا ترمیلاد ودان شو، دروم دولت جوړ شو اواس نیی پېری یی د ۱۰ نیم قرن د هغه وخت په ودانی نړۍ حکمرانی وکړه خو په ۳۳۰ میلادی کال دروم هر کت و یز انس ته منتقل شو ، لوی قسطنطین هغه ښار په قسطنطنیه ، نوموړی کړ ، چه تر اوسه شته او ترکان یی د استانبول ، اواروپایان یی د کنستانتینوپول بولی «Coustantinople» د لوی قسطنطین له مرگه پس ۳۶۰ میلادی ژولین - وروسته تر هغه ، ژوښتن امپراطور شو، تر نوموړی پس رومیانو دالتین په امپراطوری، وټاکه - و التین خپل ورور دروم ښار امپراطور ومانه، داوخت دروم مملکت په دوې برخې شرقی او غربی ووېشل شو، چه دیوی امپراطوری مرکز دروم او دلی قسطنطنیه، ووه دابرخه دېره

موده باتی شوه او په پنځم میلادی پېړۍ کېښی ، ختیځ روم دلوېدیځخوا په ادریاتیک ، دسپیل له پېړۍ په حبشی ، دختیزلخوا په فرات ، دجلې ، دقطب دده بی تر تار تاره اوږده شویوه ... ژوستیان پس له قسطنطین څخه دروم خوراستر امپراطور دی چه له ۵۲۷ - تر ۵۶۵ میلادی پوری ۳۹ کاله امپراطوری وکړه . ژوستیان د خپلی امپراطورۍ په لومړیو کلوکېښی له ساسانیانو سره جگړې وکړې او بیا صلح وشوه . ژوستین د بلیزار ، په قیادت چه خورا زړور ، اومدیر افسرو و قطیې افریقا و نیوله ، اودختیز روم جنوبي دروم دنيار په درواز ونخړندی شوې ... دروم ، اوایران په منځ کېښی دیمنی دیوان له وخته روانه وه چه تر میلاد پخوا له پنځمې پېړۍ نه شروع کېښی ، ددې اوږدو نېټو علت دا وه چه دروم اوایران ، هریوه داغونېدل چه یوازی دهنی ورځی دنړۍ واکوال شی . داجگړې دلوۍ اسکندر تر وڅنه او بیا د اسلام تر څرگندېدو پوری دروم اوایران په منځ کېښی په خورازور سره روانی وی ... دژوستین په دوره کېښی ، انوشیروان ، د ایران ټولواک شو . انوشیروان پخوانی سوله هېره او په رومیانو باندی جگړه څښه کړه ، سوریه یی ونیوله ، انطاکیې ته یی اور واچاوه ، اوکوچنې آسیایي لوت کړه ، ژوستین ، بلیزار ، خپل مشهور سردار دانوشیروان جگړې ته راوستاوه ، داخلی څو څوپلا دواړی خواوې غالبی مغلوبی شوې ترڅو چه وروسته ترشل کلنې جگړې دواړه واکمن ستړی ، زاړه او پېر ته ی سوله سره وکړه ، پدې شرط سره چه ددواړو خوا دمخکې دی هغسی دپخوا په څېروۍ ، اوروم به په کال کېښی دېرش زره دیفاره ۴۰ ایران ته ورکوی .

ژوستین دروم په تاریخ کېښی ښه مقام لری ځکه پېړۍ ودانېدې وکړې ، اودروم هغه معروف نظامی قانون هم ده جوړ کړ چه اوس دنوی دنیا دقوانینو بنسټ ګڼل کېښی ، ژوستین د لومړی ځل لپاره دحریر صنعت له شرق څخه غرب ته نقل کړ ، دآیا صوفی ، کلیسا چه اوس دآیا صوفی په جامع شهرت لری هم ژوستین جوړه کړه . اوترخوپوری چه ژوستین ژوندی ؤ ، دروم اوضاع ښه وه امدغه له مرګه پس بل کوم لایق امپراطور دهغه په لځای پیدا نشر ، نو اوضاع ورځ به ورځ مخ په خرابی

روا نه شوه ، دو هم ژو ستين ، بى تار يوس او مسور بسکوس يو په بل پسى دروم په گندى کشېنا ستل ، دامپال موريسکوس بېر ته له انوشيروان سره په جگړه کېنى داخل شو، نواوه کاله جگړې جارى پاتې شوې، انوشيروان مړ شو او دهغه په خاى خلوزم هر مزد ايران امپراطور شو ، دامپال رو ميان دايران ترمرکزه راوړسېدل، خو « چوپن بهرام » روميان په شا کړه او دايران سردارانو هر مړوند او بندى کړ، دهغه په خاى بى خسرو پرويز دايران ټولواک کړ چوپن بهرام پرويز باندې يرغل وکړ، او پرويز روم ته وتښتېد، مسوريس بيرته پرويز ايران ته را وليږه او ټولواک بى کړ. په ۶۰۲ ميلادى کال د يوه انقلاب په اثر موريس له منځه ولاړ او فوکاس امپرا طور شو ، هرقل دروم والى په افريقا کېنى فوکاس ونه مانه، او دروميانو په خوښه پنځله « هرقل » په ۶۱۰ ميلادى کال دروم امپراطور شو داسې ستر منجم او پوهاند وه داوخت خسرو پرويز د موريس دوستى په نامه پر روم يرغل وکړ او په ۶۱۴ ميلادى کال بى دمصر، افريقه، شام فلسطين د يهوديانو په مرسته ونيول او فلسطين بى لوت کړ ، د قيامت کليسا، د حضرت مسيح په نامه جوړ شوى مزار ته بى او دواچاره ښارونه بى غارت، د کليسا گانو خزاني بى لوت کړې مقدس صليب او د اورشليم ستر کشيش بى ايران ته بندى بوت پدى جگړو کېنى ايرانيانو « نوى زره » مسيحيان ووژل پرويز په کوچنى آسيما باندې هم يرغل وکړ او د « بسفور » تر غاړو و پر مخ ولاړ ، مسگر د هرقل په مقابل کېنى مائسى ته اړ شو هرقل ايسوس ونيو او ايرانيانو ته بى سخته ماتى ورکړه ۶۲۲ ميلادى کال» دا هغه کال دى چه حضرت محمد مصطفى «ص» له مکى څخه مدېنى ته هجرت وکړ په ۶۲۷ ميلادى کال هرقل بيرته ايران ته راغى او د نينوا ښار بى چه دائور يا نو مرکز ووله ايرانيانو څخه ونيو پرويز زور شو خپل زوى هر مزيى ټولواک کى خوشروى دهر مز ورورېرى را پاسيدئى او اته لس تنه ايراني شهزادگان بى ووژل پرويز هم له منځه يووړ شو، اته مياشتى پس شروى هم مړ شو ، تردى پس په خلورو کلو کېنى نه تنه « بنځى اونر » پاچاهان تير او بير شول خودا مهال د شرقى روم اجتماعى اوضاع هم تر ايران ښه نه وه بلكه سر بيره پرا دارى او سياسى فتر دروم او ايران دينى ، اجتماعى ، اخلاقى اوضاع له هر ډېى مخ په اخلاق روانه وه ، د جامعى اخلاق فاسد، او د عقائدو پريشانى خورا ټيټى هر ټيټى ته رسيدلى وه .

داسلام تر ظهور لږ دمخه په شپږم ميلادي پېړۍ كښې لس گون مختلف مذهبونه مسلكو نه په روم كښې مروج وه - هرقل اود قسطنطيني، اسكندر يي، انطاكيي، اسقفانو داعقیده لرله چه مسيح، دوه طبيعته اويومشيت درلود، بالمقابل د مصر، حوران سوريي، يعقوبي مسيحيانو بله عقیده، او د عراق نسطوريانو، بله عقیده درموده چه له بل سره په نفاق اوشقاق اخته وو ...

دايران اجتماعي اوضاع داوخت له سخت اخلاقي بحران سره مخامخ ده دمسلكت رسمي دين په خوڅو مختلفو مذهبو ویشل شوي وو، او هريوه له بله سره په مجادله گوټي پوري كړي وې، دزر دشت په آئين سريره نور مذهبونه بلكه د ماني اومزدك مذهب په ايران كښې مروج شول اودايرانيانو په منځ كښې عجيب او غريب عقائد خپرېدل، او ورځ په ورځ دنفاق باعث گرزېدل، دمزدك پيروانو هرڅه حتی ښځي هم شريكې بللې اويوه مساوي ډول يي ویشل ځكه ديوه پلار زامن دي، قباد، ساساني ټولواك دمزدك آئين ومانه، خوچه قيادله منځه ولاړ اوبل سړي ټولواك شو، دمزدك آئين يي ورته او پيروان يسي قتل عام كړل، پدي توگه داخلي تفرقه زياته شوه، ساسانيان هم په شخصيت پرستۍ لگياؤ، زور ملاها تونكي ماليي په بزگرانو، كسبگرو، تحمیل كښې، خلاصه، اجتماعي اوضاع خورا غمجنه مرحله طی كوله ...

يهوذا - نصاري: يداسي حال كښې چه عيسويان پخپل منځ كښې په اخوږب اخته وو دروم دامپراطوي يهوديان هم شپه، ورځ په دسيسو جوړول مصروف ليدل كېدل هرقل، دمذهبي تعصب له كبله ديهوديانو سره سخته رويه غوره كړي وه - يهوديان هم په انطاكيه كښې دمسيحيانو په ضد ودرېدل او دښار نوي اسقف يي په خورا بده وضعه مثله كړه سترگي تري ويستلې، پوزه يي غوڅه كړه غوزونه، شونډي ئي تري پر يكېري هرقل لدې رويي څخه په غضب شو اوانطاكيي يهودي قتل عام كړل بالمقابل د «صور» دښار يهوديان وپارېدل اورومي نائب الحكومه يي وواژه بيا د فلسطين له يهوديانو سره متفق او غوټه يي كړه چه په يوه تياره شپه كښې د «صور» ښار لوټ كړي، خومسيحيان خبرشو، اوديهود والدرسيسي څخه يي چلوگيري و كړه خو يهوديانو ترښاروباندې ټولي كليسا گاني اومسيحي كلا گاني قتل عام اولوټ كړي

رومی لیسکری دیهودیانو به تعقیب و گمارلی شوی اویوزیات شمیریهودی و وژل
دفلستین به قیصر به بنار کینی هم عین اوضاع تکرار شوه او هرقل خپل ورور
دنادوروس هغه لور ته واستاوه، نوموړی هم ټول یهودیان له تیغه تیر کړ ...

داوخت منجهانو مړ گڼده کړه چه پدی ورځو کینی به دروم امیر اطور
دمختون حکام دلاسه منصرم شی رومیانو ختنه شوی کام یهودیان وگول اودیودیانو
به وژلو لو ت کولو بوخت پاتی شووله بلی خوا یهودیانو هم دروم اتیازره بندیان له ایران
څخه به پیسو رانیول اوسرو نه بی ترې بریکل درومیانو او یهودیانو دښمنی خورا
بد شکل غوره کړ همدا ډول داسپانیایی گوتانو هم یهودیان دملک او ملت دښمنان
اعلان کړل اود مذهبی چاروله اجرا کولو څخه یی محروم وگرزول، سر بهر پدی
ډول ډول ظلمو نه یه یهودیانو وچلول شو ...

داهغه مهال دی چه عیسویان او یهودیان یو دبل به مقابل کینی دهر ډول وحشت او
بربریت څخه مخه نگرزوی، اودواړی ډلی یو دبل په مقابل کینی، دخپلو آسمانی
کتابو، دارشاداتو په خلاف، به سختو ناوړو تېریو بوخت دی ..

دبلی خوا داسلام سپېڅلی پیغامبر حضرت محمد مصطفی (صلعم) به صفا ورین
تندی سم دقرآنی تعلیماتو په مطابق نهی ته دبشری عالمی سولی پیغامونه رسول
شروع کړل مثلاً دهغه پیغام له خلاصی څخه چه په عربی ژبه دعلی رض، په قام
دحضرت محمد «ص» په مېر دمسیح «ع» دملت په عنوان لیکل شوی اواصل یی
سلطان «سلیم» عثمانی دطور سینا له معبد څخه د۱۶م پېړی په لومړیو کلونو کینی
استانبول ته وړی، او نقل یی هم دهنشأت سلاطین په کتاب کینی چه دفریدون بیک
اثر دی، اوهم داسلامی تمدن په دءج، کینی چه دجرجی زیدان تالیف دی، ثبت
شوی، داسی تری څر گنده پېری .

بسم الله الرحمن الرحيم : محمد «ص» ددی پیغام پافریعه دمسیح ملت او هغو
ولسونه ته چه تردی وروسته دمسیح په ملت کینی گډون غوره کړی، به ختیز، لوییدن
لری وی که نزدی وی، عرب وی که عجم، خاص وی که عام، ټولواک وی که
رعیت، داسی لیکلی، هر څوک چه راهب ایامسافرنه به غرو، رغو، صومعو، ودانو،
دیر، او کلیسا کینی پناه ور کړی اوحمايت یی کړی، زه دهغه ملیم، او په خان

مال، ملگری بو، یارانو، پیروانو، دهغوی ساتنه کوم، حکه هغوی زما رعیت اودخدای اورسول په حمایت کښی دی زه په زور له هغو څخه نه غواړم، مگر هغه چه دی بی په خپله خوښه ورکړی، پر هغوی د مالیو په ور کولو، باندی هیڅ ډول اکراه او اجبار نکېزی زه عهد کوم چه کشیش اوراغب، تبدیل نه کړم د دنیا تارکان له صومعه و نه شرم. مسافران له سیاحتنه منع نکړم، دهغوی عبادتخانی، وړانی نکړم، او کلیساگانې په مسجدونو کښی گډی نکړم، دایمان دخدای پاک په امر کوم هر څوک چه داعهد مات کړی، دخدای پاک نافرمانی بی کړی قولواک وی که رعیت کشیشان، رهبانان جزیه نور کوی، هغوی هرځای چه ری ختیز، لویدیز، وچه دریاب، جنوب، شمال زما په حمایت کښی له هری بدی څخه ساتلی دی، هر څوک چه له هغوی څخه په مقدسو اماکنو، غرو، رغو، غارونو کښی اوسی اودخدای پاک بندگی کوی که دخپل ژوندانه د ادامی لپاره زراعت، کرهڼه و کړی له عشر، اومالیی څخه معاف دی څرک حق نلری ورسره شریک شی، لیای بیگار کا او جنگ ته بی بوزی، مسیحیان دخپل دین په مطابق بشپړ مذهبی آزادی لری هغه مسیحیان میرمنی چه د مسلمانانو په نکاح کښی وی سم دخپل دین د تعلیماتو په موجب په کلیساگانو کښی لمونځ کولی شی او خپل مراسم په ځای کولای شی. پر مسیحیانو څه الزام نشته چه اسلحه واخلی بلکه مسلمانان به دهغوی څخه دفاع کوی. ترڅو چه دنیا، دنیاوی داعهد نامه اعتبار لری ..

په هغه برزخ کښی چه مسیحیان، یهودیان، ایرانیان یو دبل په خوبه، لوټ بوخت وو داهم دا یو بکر صدیق ورض، ارشادات دی چه حسامه دشام د جگری قوماندان ته یی دلېزېدو په وخت کښی فرمائی:

دای حسامه! ته اوستا سپاهیان خلقو ته فریب مه ورکوی، ظلم مه کوی پر هیزگار اوسی، مقتولین مه بی بته کوی، په زړو، وړو، ښځو غرض مه لری، ونی له ولیو مه باسی، بار داری ونی مه سوزی. - څاروی، اوښان بی دخدای پاک له امره، مذهب کوی په لیار کښی موداسی. خلقی پرتی دی چه دخدای پاک له بندگی ماسوا په نور څه کار نلری. - باخبر اوسی، چه هغه کسان آزار نکړی او هغوی پرېز دی چه پخپله انزاوا کښی آرام وی .. ؟

هندوستان: اورت هندوستان دهنو شیخو په ترڅ کښی چه لبر داسلام تر ظهور
 پخواد روم ایران، یساعیسویت اوموسویت دپیروانو په منځ کښی روانی وی - څه
 خاص موقعیت، اوا جماعی مزیت مو نېرته نه څر گندوی، بلکه هغسی چه آریانا
 دایرة المعارف داسلام، نرمدی لاندی دهند په باره کښی څه لیکلی دی، معلومېږی
 چه هغه وخت هند او هندیانو داجتماع په ساحه کښی هیڅ بوداسی نهضت نه درلود
 چه بشریت ته کټور ثابت شی، دامهال که څه هم دبرهمنیت اوبودائیت زړی مذهبی
 له تعصبه ی کي شخړی نوی ختمی شوی، دهند روحانیانو بېله دی چه دجامعی
 اخلاق فاسد کړی اود پښخوا باحت ته رواج ور کړی بل کوم اصلاحی کار ندی
 کړی هغسی چه مستر دولافور، دهند په تاریخ کښی لیکلیدی، دازمان هند تاریخ هم
 نه درلود، دهند دتاریخ لیکوال رانی هر کله چه هندوانو، پس له هر که شهرت
 نه غوښت، اوانزو ته یی میلان لازمه نو تاریخ یی هم نه درلود، هند تاریخ په سمه
 معنی سره داسلام اومسلمانانو له راتلو سره چه، هند ته راغلیدی شروع کېږی - البته
 یوه سلسله ادبیات چه د «رید» په نامه شهرت لری له پخوازمانی هند ته منسوب دی
 خود ادبیات تاریخی بڼه نلری اوعلمی اړخ یی خورا کمزوری څر گندېږی ...

لنډی داچه تر اسلام دمخه هند له داسی برخه تېرېدونکی وه چه نتایج یی
 بی له تشویش، عمومی پریشانی، بت پرستی، مذهبی ټولنو خودخواهی، اخلاقی
 فساد، دهرتجدد مخالفت بل څه نه وو، داوخت بودائیت له هنده نورو ځایوته انتقال
 کړی وو او په هند کښی وچ تعصب، مذهبی تفرقی، مشوش عقائد، یانې شوی وو
 هری قصبی هری قریبی ځانته ځانته بتان درلودل، چه یو به بل نه گڼېدل - اوهم داسې یوه
 چه مسلمانانو هغه مهال چه هند ته راوړسېدل په دیر هاسانی اولېزه موده کښی دهند ودانی
 برخه لاندې کړی او خپل تهذیب یی هوری خور کړ - مولوی عبدالحی د «اعلام الهند»
 تر عنوان لاندی یو کتاب لیکلی دی چه، موضوع یی په اسلامی دوره کښی دهنو شخصیتونو
 ستړی کارنامی اوتراجم دی چه داسلام له واردېدونو وروسته هند ته ورغلی اوداجتماعی
 فعالیتونو مصدر گرزېدلیدی هغسی هم شیخ صوفی فضل الدین هندی لیکوال
 د «بهادران اسلام» تر عنوان لاندی یوه تذکره لیکلیده، پدی تذکره کښی
 هم داسلام شجاعت، تند یی، اتاروستاینه شوی، اود مسلمانانو داجماعی خدمتو

توصیف کوی چه د هند په ارته ساحه کښې ئی علم او عمومی اصلاحات وارد کړل
چین: جرجی زبدان د اسلامی مدنیت د پنځم جلد په ۲۱۶-۲۱۷ مخونو کښې
لیکلیدی:

هغه وخت چه مسلمانانو، عربانو، د اسلامی نهضت جننی او چتی کړی دنړی نورو کړی
هغه حای د غفلت په خوب ویده وه لدی کبله مسلمانانو و کولای شو چه تر شلو
کلولیزه موده کښې په بی ساری طور نړی مسخره کاندی، او هر کله چه هغه سخته
ضربه د مسلمانانو لخوا د روم - ایران - مصر - ترکستان، او نور و ملتونو په
سرونو را کوزه شوه، دنړی و کړی را وینې شو، او د خپلو حانو د خلاصون
لپاره یی په هلیو خلو پیل و کړ خو څه یی د لاس نه ونشو مسلمانانو ور و سته
تر خپلو فتوحاتو، په جهاندارۍ پیل و کړ هغوی علوم، صنایع، تجارت کرهڼی ته
وسعت او رواج ورکړ او د سودا کړۍ یاد لری او نزدی هیوادونو د سیاحت
په نامه یی د هغه وخت معلومه نړی رڼی خاسته څرگنده او له غیر اسلامی مملکتونو
سره یی آشنا ئی ولگوله او هغه خلک یی دخپل تمدن په عظمت خبری کړی
د هغه وخت نړی هم خپله ګټه پدی کښې ولیده چه له مسلمانانو سره خپل روابط
تینګ کړی د امهال له هند - چین - لیری ختیز - مرکزی او جنوبی افریقائی
او د اوقیانوس هند له خنډو په مرتب ډول خلق د سیاسي او تجارتی روابطو لپاره
اسلامی مرکزونو او ښارونو ته په راتلو بوخت شو پدی لړ کښې د چین په
لرغونو مآخذو کښې د اسلام د نهضت په موضوع کښې مفصل مطالب لیدل کیږی
پدغو چیني اثارو کښې د اسلام د ظهور تاریخ د معاویه رض تر خلافته پوری او تر
هغه وروسته لیکل شویدی او د حضرت محمد (ص) قریشو معاویه، ابوالعباس،
ابوجعفر منصور، او نورو نومونو په چیغی خط او لیک لوستل کیږی او د هغو
مطالبو په جمله کښې د احادنه چه په ۷۵۶ میلادی کال ابوجعفر منصور یوهیات
له بغداده چین ته لېږلی دی هم موجوده ده دامطالب، د «تاتنگ شو» کتاب په لسم
فصل دامپراطور «سوتونګ» په شرح حال کښې لیکل شویدی - په همدغه کتاب
کښې دا هم شته چه پس له منصوره مېدی - اوبیا هرون خلیفه شو او د هارون په دوره کښې
«۷۸۵-۸۰۴ م» تورپو ښو عربانو په تور فان «تبت» باندی حمله راوړه او په «۷۹۸
میلادی» کال دری تنه سفیران له بغداده د چین د ربارته راغلی ده ...

په چینی آثارو کښې لیکل شویډی چه په لسم قرن د دریم هجری پېړۍ ، کښې د مسلمانانو تجارتی پېړۍ د چین تر سواحلو راتلی او شکره ، بنیینه یی و پرله ، هغه عرب سوداگر به هره بلاد امپراطور حضورته ورتلل او امپراطور به داسلامی مملکتو اوږد خلقو د اوضاع په باره کښې پوښتنی تری کولی .

لرغونی اثار چه د عربو له بحر پیمائی او مسافرتونو څخه چین ته معلومات را کوی بوهم د سلسله التواریخ دی چه په ۳ هجری پېړۍ کښې سلیمان ابوزیدحسن د چین او عربو د تجارت په باره کښې لیکلی او موسینورینو په ۱۸۱۱ میلادی کال په فرانسونی ترجمه کړیدی ....

مروج المذهب - استخری - ابن هوقل - بلخی - مقدسی هم د عربو سوداگری مسافرتونه ، چین ته لیکنی او وایی چه د دوهمی هجری پېړئی وروستو کلو څخه د عباسیانو ، او چین لیابغداد ، او پیکن ، په منځ کښې تحفی مبادله کېدی له دغو معلوماتو څخه دومره معلومات لاس ته را تلای شی چه دا وخت چینیا او د اسلامی دولت نهضت په تعجب تر کتنه لاندی نیولی وو او اسلامی سوداگرو کولای شوای چه خپلی پېړۍ چین ته ورولی او د تجارتی مالونه تری راوړی ، حال دا چه د چین وگړو دونه قدره نه درلود چه خپلی پېړۍ تر لری لځایو په بحر کښې وچلوی ...

همدا وخت اروپایانو هم اسلامی نهضت او مدنیت ته د حیرت په سترگه کتل او په هیش ډول یی د علم او صنعت په چارو کښې له مسلمانانو سره رقابت نشوای کولی او د دغه مدنی او اخلاقی فضلیت په اثر وچه مسلمانانو په لومړۍ هجری پېړئی کښې (۹ هجری) اسپانیانو له او دېرني تر غرو راوښتل د پاریس تر دروازی پوری په مخ ولاړل - موسی ابن نصیر د خلافت له مقام څخه د غوښتل چه اجازه ورکړی د بیرني تر غرو تیر شی او دالب تر غرو واوړی روم او قسطنطنیه دواړه ونیسی بیاد کوچنی آسپادلیاری دمشق ته وروستون شی مگر دمشق پنځله ترې ووېرېدی او موسی ئی سمدستی احضار را وېندی کړ .

د اسلام د سپېڅلي دیانت ظهور او د مسلمانانو چېک پر مختګ او فتوحات : هغه وخت چه زړه نړۍ ټوله د اخلاقی بحران په اور کښې سوځېدله ، او عربستان پنځله د جهالت او لوټ اوبت پرستۍ په حال کښې بدی ورځی تېرولی د امهال

هو! همدمهای دمدبر عالم درحم او مهربانی سمندر په خپو شو، او دخدای پاك
قدرة وغوښتل چه نور نود بشریت اخلاقی بحران ته خا تمه ورکړی او دخپل
مخلص بنده په ذریعه په ارته نړۍ کښی دینی، اخلاقی، اجتماعی، مدنی، علمی
سترېدون او په زړه پوری اصلاحات پېرژمنځ ته راوړی ...

دادخدای پاك صالح او مخلص بنده حضرت محمد مصطفی و صلعم، دی چه د سپېڅلی
احدیت و جل جلاله، په قاطع فرمان او دهغه خپښتن تعالی د مرستی په هیله یی
د عربستان په وچه بېدیا کښی یی له کومې مادی پانګګی د بشریت د سمون بیرق
اوچت کړ، او په یکه تنها وجودیې چه د پلاره هم یتیم پاتې شوی و، لوست،
اوسوادی هم په کومه ظاهری مدرسه کښی نه وو کړی، یوځل یی په جګ
اوفصیح آواز سره و فزان، د غره له څو کی د لا اله الا الله، بزغ پورته کړ، او قول
بشریت یی له بت پرستی، نفاق، خونریزی څخه د توحید او یگانه پرستی دین
او انسانی مساوات او ورورولې ته راوباله ...

د بزغ هر کله چه دیوه استازی، او خدای پیا مېرله سپېڅلی مرئی څخه هسک
شوی واری، نزدی، ختیز، اولو پدیز، سهیل او قطب قولوسیمو او گردې نړۍ ته
ورسېده او هر چا وار وېده - دادحق آواز یوساده او باېزه بزغ نه وو ځکه تر
قولو لومړی یی د قرېشو مادی او معنوی ګڼی او اجتماعی، سیاسي موقف ته خا تمه
ورکوله، لدی کبله حضرت محمد مصطفی و صلعم، دخپل حقه نبوت په اعلان
لومړی دخپل کام وقرېشو له سخت مقاومت سره مخامخ شو، هغه معرکه چه
چه حضرت محمد و ص، اوبت پرستانو و وئیت په منځ کښی خښه شوه، دده
سپېڅلی ژوندیې له سخت خطر سره مخامخ کړ، ځکه هر کله چه د آنحضرت
نفس په الهی محبت او مقدس حمايت اراسته شوی او دخدای پاك په مرسته
اوحمايت یی کلمك ايمان درلود نو دداسی قدرت او قوت څارند و، چه ترڅو
د اسلام په خپړولو او ټینګولو بریالی نشوله هېڅ پړل مجاهدې ارفدا کاري
څخه یی ځان ونه سپما و ...

پخپله قرېشو، اونورو عربانو چه د جګړې، لوټ، ښځو، ځمرو بامیسرو او مختلفو
ناوړو، نامعقولو عقایدو څخه یی د دین، اخلاق، عقل او منطق سره څه کار نه

درلوده لدی اصلاحی دعوت سره بی به سخته مقابله اومجاذله گوتی پودی کپی هغه ستو نژی چه آنحضرت «صلعم» لومړی پلا د خپل کسام دلاسه په مکه کښی وزغملی ، انصافاً داویل فوق العاده او فوق الطاقه چارې دی چه بلخوک بی تحمل نشی کولی - خوهرکله چه پیغامبر «ص» دخپلوانوله اسلام را وړلو څخه نامیده شو نو دحج په موسم کښی به دمسافرانو په لیاړکښی ودرېده او هغوی به بی اسلام ته رابلل ، په عین حال کښی به ابولهب ورغی اوویل بهی ، ای مسافرانو ، دا لخوان زماوزاره دی دده خبرو ته غوږمه نیسی دی وایی دولات - عزى شخه منکرشی دالیو نی دی په هر حال دمدینی واردینو شو تنود آنحضرت دعوت وساته او پیغمبر «ص» بی مدینې ته دعوت کړ ، نو آنحضرت «صلعم» په ۶۲۲ میلادی کال مدینې ته هجرت وکړ او دمدینې خلقو بی کسرم هرکلی وکړ ، په مدینه کښی اسلام پرمخ ولاړ او دمدینې خلق دمسلمانانو مرستی ته چمتو شول ، لدی اساس بی دبر په وکړ قریشو ته منځته مانی ورکړه ، وروسته تردی بری مسلمانان هرچیرته په مخ ولاړل اودرستان ټوله شبهه جزیره بی ونیوله ، مکه هم فتح شوه او قریش هم داسلام په دایره کښی داخل شو - دا مهال حضرت محمد مصطفی «صلعم» په سترو اصلاحاتو پیل وکړ او لومړی پلا بی دنوی سلاطینو ته دعوتنامی ولیکلی او هغوی بی داسلام سپېڅلی دین ته را وبلل ، لدی جمله کښی دحبشی ټولواک دحضرت رسول دعوت ومانه ، خو پرویز دایران امپراطور په خورابی باکی سره دآنحضرت نامه خپری کړه ، امام محمد بخاری په خپل صحیح کښی لیکلی دی چه آنحضرت «صلعم» دپرویز دبی باکی په اړوندو سره ، دهغه دملکت دخیری کېد لوپیشکووی وکړه «ان یزقوا کل ممزق» صحیح بخاری «اج» ایاره ، ۵۱ مخ «نظامی وایی» فریدان نامه گرداشکن را - نه نامه بلکه نام خویشتن را د لاندی به دهرقل رویه دآنحضرت دعوت نامی په مواد کښی ولیکله شی :

عبدالله ابن عباس وائی : ابوسفیان بن حرب را ته وویل : چه هرقل زه دقریشو دتجارانو په ډله کښی له شام څخه بیت المقدس ته وغوښتم ، هرقل په ایلیاء کښی وو مونږ بی خپل مجلس ته دعوت کړو ، دروم سران پری را کسزېدلی وو ، خپل ترجمان بی راوباله بیایی مونږ مخاطب کړو : کوم پوستاسی له ډلی څخه دی

میره ته چه وایی نبسی بم دنسب له پلوه نزدی دی؟ ابو سفیان وایی ماوویل چه په کور نوحه کښی زه ور نزدی یم، وی فرماییل را وړا ندی یسی کپړی ملگری یی تر شاو درېدل اوزه یی ور نزدی کړم، هر قل خپل ترجمان ته وویل، ورته وو ایه چه زه له دی سپړی څخه یو ښتنه کوم که در واغ بی را ته وویل زه یو هیڅم او در واغ به یسی رد کړم، ابو سفیان وویل والله که ما در واغو قسره به لځان کښی لیدلای نو هر قل ته به می دمحمده و س، به باره کښی رښتیانه ووویل هر قل لومړی سوال داسی شروع کړ؟ نسب یی څرنگه دی؟ ماوویل دی به مونږ کښی دنسب خاوند دی دی وویل له تاسی څخه کله بل چاهم داسی ویلیدی؟ ماوویل: نه وی فرماییل په اجدادو کښی یی داسی څرک پیژنی چه قولواک وی ماویل: نه وی وبل د کام اشراف یی پیروی کوی که خواران؟ ماوویل ضعیفان پری راغو پیژنی وی وبل پریژنی که لږ کښی؟ ماوویل پریژنی وی وبل کوم یو پس دا سلام را وړلو څخه نری گزیدلای هم دی؟ ماوویل نه وی فرماییل کله تاسی ته تردی پخوا به درواغو متهم شویدی؟ ماویل نه، وی وبل غدری کپړدی؟ ماویل نه مو لږ پدې ډېره موده کښی ندی لیدلای چه چیرته یی چا سره غدر کړی وی، ابو سفیان وایی ماویشوکولی چه غیر لدی کلمی بل څه ووا یم وی وبل، چگړه مو هم سره کپړېده؟ ماویل: هو وی وبل چگړه موره موره څرنگه ده ماوویل: ز مو لږ او دده به منځ کښی حرب تل روان وی، کله دی غالب شی، کله مو لږ وی وبل تاسی به څه گماری؟ ماویل مو لږ ته وایی: دیو واحد خدای عبادت کوی او شریک مه ورسره پیدا کوی، او هغه څه چه ستاسی پاملرو کول هغه پریښدی، مو لږ په لمانځه، عفت، صدق گماری هر قل خپل ترجمان ته وویل: ورته وو ایه ما له تا څخه سوال و کپ چه نسب یی څرنگه دی؟ تاوویل: په مونږ کښی دنسب خاوند دی رسولان هم دکام له اشرفی کورنی څخه مبعوث کیږی ما پوښته و کپه چه بل چا تاسی څخه کله داد عوه کپړېده؟ تاویل نه که بل یوه هم ستاسی له جملی داسی ویلی وای نومابه گمان کاوه، چه په هغه کس پسې می تأسی کپړېده چه تر پخوا یی هم دعوه کپړېده ما پوښته و کپه چه پلرو کښی می قولواک تیر شویدی؟ تاوویل نه که چیرته دده کوم پلار یا نیکه قولواک تیر شوی وای نومابه وبل چه پسې وسیله دخپل پلار، نیکه سلطنت غواړی ماسوال وکپ چه کله به درواغو متهم شویدی؟ تاوویل نه

هر کله چه شخص تردی پخوا به بنده باندی درواغ ندی بیرزو کپی نوزه پره
شوم چه به خدای جل شانہ باندی خو هیشکله درواغ نه تی .
ماوویل چه اشراف ئی بیروی کوی که خوران تاوویل ضعیفان، ممدغه خواران در سولانو
پیوران وی ماوویل بیریزی که انز کییزی، تاوویل هر گوره دیریزی، ایمان علامه همداسی
وی چه بشپیر کییزی ماوویل چه پس لهی چه دده پیروانو کینی خوک دا خل شویدی کوم
یو بیرته هم دده دین له تکلیف سخه مرتد شویدی کیه؟ تاوویل نه ایمان هم داسی وی
چه زرونو کینی بشاشت پیدا کوی مایو بنیتمه و کپه چه کله بی غدر کپی؟ تاوویل چه
نه همداشیان به رسولانو کینی غدر نه وی مایو بنیتمه زرنه و کپه چه تاسی به خ. گماری
تاوویل مونبر دالله به طاعت گماری له شرک سخه منع کوی، اودتانو پرستش
ته مونه پر بیزی، به لمانخه، غفت ارضدق موامر کوی که دغه سخه چه تاوویل
رنیتمه وی، زربه زما تر دغو دوو بنیولاندی محکمه هم ونیسی که زه پوهیدلی چه زه
ورتالی شم اودده به دیدار مشرف کیتم مابعدده قدمونه پریمینخلی واییدی وخت
کینی هر قل در سولان، مکتوب راوغو بنیت او هغه بی قرائت کپی: دمکتوب مضمون
پدی دول وو :

بسم الله الرحمن الرحيم، من محمد عبدالله ورسوله الی هر قل عظیم الروم، سلام
علی من اتبع الهدی اما بعد فانی ادعوك بدعایتہ الاسلام اسلم تسلم یوتك الله اجرک
مرتین فان تولیت فان علیک اثم الاریسین ویا اهل الکتتاب تعالوا، الی کلمته سواء
بیننا و بینکم ان لا تعبدوا الا اله و لا شرک به شیاً اولایتجنه بعضاً بعضاً ارباباً من
دون الله فان تولوا فقلوا، اشهد و ابانا مسلمون .

ابو سفیان وای هر کله چه دیغامبر نامه بی ولوستله، دهر قل په مجلس کینی
خوژدیر شو، او زغونه او چت شول مونبر او وتلو ما خپل و ملگریوته وویل: دای کبشته
دزوی کار تر دی اندازی جگ شوینی چه دینی اصغر « دهر قل کورنی، قولواک
هم تری دار بیزی اویدی باور لری چه زربه پرده ظهور و کپی او مسلمان به ئی کپی
وایی چه هر قل بخپله منجم وه اوستور و ته به بی کتل هر کله چه پو بنیتمه تری
وشوه وی ویل مانن شپه ستور و ته کتل راخر گنده شوه چه له ختنه شوی کام سخه هغه
فات پیدا شویدی چه زربه نری استیلا کپی اوزیاته بی که لدی ملت سخه کوم خلق ختنه
کوی، ورته وویل شو بی له یهود و بل خوک ختنه نکوی دا خبره دونه اهمیت نلری

قولو بنارو اوتته امر ور کړه چه په ټول مامکت کښې هر شو بهوديان چه وی قتل
عام دی کړی پدی بحث کښې بوخت وو چه د غسان د ټولواک اخوایو عرب هرقل ته راغی
اود آنحضرت «ص» د ظهور خبری ورته راوړ پدی ضمن کښې هرقل و فرمایل دا
وگوری چه ختنه شویدی که به؟ خو چه عربی وکوت ختنه شوی و او هغه سړی
دوی ته خبر ورکړ چه ختنه په عربو کښې رواج لری او عرب پخپله یو مختون کام دی
هرقل وویل: دې شخص یعنی «محمد «ص» ددی ملت ټولواک ظهور کړ پدی - پدی
ترخ کښې هرقل خپل یوه ملگری ته چه په روم کښې هستو گنه درلوده، اوله ده
سره په علم کښې مساوی وه، ولیکل، اودهغه رایه یی وغوښتله، هرقل حمص ته
ولاړ اولیا په حمص کښې وو، چه دملگری خوابی ورته راوړ سپیده هغه هم ده ته
لیکلی وو چه آنحضرت «صلعم» ظهور کړی او په رښتیا سره نبی دی - هر کله
چه دنوموړی پوهاند رایه له هرقل سره موافقه څرگند، شوه نو هرقل دروم لویان
خپل قصر ته چه په حمص کښې واقع وه راوبلل خو چه راغونډ شول، لومړی یی
د قصر وروڼه قفل کړه او خپلو سردارانو ته یی څرگنده کړه چه که غواړی دروم
مملکت باقی پاتی شی نو ددی نبی «محمد «ص» پیروی ومني، او اسلام راوړی، مگر
دروم سردارانو، د جهل او ناپوهی په وجه د هرقل پیشنهاد په سختو الفاظو تردید
کړه او را ولاړ شو چه چه د هرقل له قصره خارج نهووی اما وروڼه مقفل وو،
هرقل چه دخپلو سردارانو نفرت ولید او دهغوی له ایمان راوړلو څخه مایوس شو،
نوبیر ته یی راوگرزول او هغوی ته یی داسی وویل چه ماد تاسی د ټینکار اندازه
پخپل دین باندی معلوموله، ښه شوه چه ستاسی په استقامت پوه شوم او په خپلو عقائدو
کلك ولاړ یاست زه هم ستاسی ملگری یم. هغوی هرقل ته د تعظیم سجده وکړه
او بهر ته تری راضی شول. د هرقل دغه اخرنی شانیت وه چه دربارت او سلطنت په مقابل
کښې له اسلام را وړلو څخه بهر ته وگرزید «صحیح بخاری لومړی جلد ۴ - مخ ۵»

تأثیر قرآن در پیشرفت علوم

و اصلاح جامعه

علوم و ادب در زمان مدنیت اسلام روز بروز زیاد شده رفت تا اینکه علوم اسلامی در شریعت، لغت، تاریخ ادب و شعر و غیره که از قرآن مأخوذ و یا برای خدمت آن نشأت نموده است از سه صد علم متجاوز گردید.

علومیکه از قرآن نشأت نموده و یا جهت خدمت آن بوجود آمده است همه از جزیره عرب به عالم منتشر شد زیرا عربها در ابتدا اسلام از جزیره عرب خارج گردیده به جاهائی که جدیداً به تصرف عرب می درآمد سفر می نمودند و کتباتی غیر قرآن برای دستور العمل زندگانی خویش که به آن نزد احتیاج و ضرورت مراجعه نموده از آن پند و عبرت بگیرند و یا طلب حکم نمایند و یا از بلاغت و محاسن لفظی و معنوی آن بهره مند شوند و یا به قصه‌های پیامبران پیشین مطلع گردند و یا از معانی و محتویات اخلاقی و اجتماعی آن پیروی میکردند و معتقد بودند برای اینکه قرآن و عملی ساختن احکام و موعظه‌های آن سبب نیکبختی و سرخروئی دارین شان است. بعضی علوم میرا که از قرآن نشأت نموده و یا برای خدمت آن ایجاد شده قرآنی توضیحات میدهم :-

الف - قرائت :- عربها در قرائت بعضی آیات قرآنی اختلاف نمودند و این اختلاف سبب تأسیس و وضع علم قرائت و تقسیم آن به قراءات هفتگانه گردید که چندی بعد از آن متعلقات آن بظهور رسید.

ب - نحو :- اولین چیزیکه مسلمین برای ضبط قواعد علم قرائت محتاج شدند ما بنا علم نحو بود -

برای وضع و تأسیس علم نحو و ضبط قواعد آن علماء را لعن مردم در قرائت قرآن عظیم الشان بعد از فتوح اسلامی و انتشار عرب از اطراف و اکناف عالم اسلامی مجبور ساخت و اولین مؤسس علم نحو ابو الاسود الدولی است - زیرا او شخص را شنید که آیه «ان الله بربی» من المشرکین و رسولہ را بکسر لام و رسولہ

خواند حالانکه آن مضموم است بناء ناچار گردیده باب العطف والنعت، را در علم نحو تالیف نمود - و بعد از آن جهت آسانی و تسهیل قرائت برای حروف نقاط را وضع کرد.

هج، ادب: چون علم نحو برای تقویه و تأبید قواعدهش بمعرفت اسلام عرب و دانستن اسلوب آن محتاج بود لذا وقتیکه عربها به تفسیر قرآن کریم شروع نمودند برای ضبط کلمات و دانستن عبارات و اسالیب قرآن به فهم و تدقیق اسالیب عرب در اشعار و اقوال و امثال آنها که عبارت از علم ادب است مجبور گردیدند - این عباس رضی الله عنهما درین باره میگوید و اگر چیزی را از کتاب الله خوانده بمعنای آن پی نبرد پس برای درک معنای آن به اشعار عرب رجوع کنید زیرا که اشعار دیران عرب است.

ده، حدیث: همچنان مسلمانها برای تفسیر قرآن کریم به فهم احادیث رسول الله بقی محتاج گردیدند - زیرا وقتیکه فهم معنای آیت قرآنی بر او شان دشوار میگردد و یاد تفسیر و یاد حکم مستفاد آن اختلاف می نمودند برای حل مطلب و رفع اختلاف به احادیث رسول الله صلی الله علیه و سلم رجوع می نمودند - و نیز وقتیکه صحابه کرام بعد از فتوح اسلامی در بلاد متصرفه منتشر گردیدند تو سط آنها احادیث پیغمبر صلی الله علیه و سلم در بلاد مختلفه نشر شد و واضعین حدیث نیز در گور شه و کنار بظهور رسیدند - بناء علماء اسلامی بجمع و تدوین آن مبادرت ورزیدند تا احادیث رسول الله صلی الله علیه و سلم بحیث مرجع اساسی برای حل مسائل دشوار و رفع اختلافات علمی بدسترس شان باشد.

ده، تفسیر: وقتیکه علم تفسیر از حیث کمال و بختگی مرحله نهائی را پیمود معلوم متعدد قسمت شد که تعداد آن از هفتاد متجاوز است:

ده، فقه: وقتیکه از بنیان ضعیف اسلام دولت مقتدر اسلامی بوجود آمد و مسلمین از مرحله بدایت و وحشت بمرتبه تمدن و ترقی ارتقاء یافتند بناء امراء و سلاطین اسلامی برای برپاداشتن امنیت و آرامی و برای اصدار حکم موافق حق و عدالت در بین جمعیت مسلمین در احوال شخصی و معاملات مدنی محتاج به تاسیس قواعد اساسی گردیدند و برای وضع اینگونه قواعد مرجع و مأخذی غیر قرآن بدست نداشتند بناء بر آن بقرآن رجوع نموده شریعت و احکام آنرا از آن

استنباط نموده دستور قضائی خویش قرار دادند - که آن احکام بافروع مشهوره اش باسم فقه مسمی گردید .

«ز» تاریخ : - و قتیکه علماء اسلام به تفسیر قرآن و جمع و تدوین احادیث رسول الله صلی الله علیه وسلم مشغول شدند به تحقیق اماکن و جاهائیکه در قرآن و احادیث نبوی از آن نام برده شده مجبور گردیدند و به تعقیب آن بجمع و تدوین سیرت نبوی پرداختند و نیز برای تحقیق مسائل حدیث فقه - نحو - ادب به معرفت اسناد و تمیز قوی و ضعیف مسائل علوم مذکوره ناچار گردیدند - بناء در باره رواة علوم مذکوره و سوانح علماء هر فن و محدثین بحث و تدقیق نموده علماء و ماهرین هر فن را به طبقه ها تقسیم نمودند تا اینکه از آن تراجم و سوانح علماء و اذباء و فقهاء و نجوی ها که امروز به اسم طبقات یاد می کنند بوجود آمد .

علاوه بر آن در قرآن آیاتی موجود است که مسلمین را برای اشتغال بعلم تاریخ و معرفت اخبار جهت اخذ عبرت و پند تشویق و ترغیب می کند .

«ح» جغرافیا : - برای وضع علم تقویم البلدان و جغرافیا سفر رواة حدیث برای فرا گرفتن آن از یکجا بدیگر جا و حج مکه - و رغبت به تطبیق قواعد فقهیه مانند خراج و جزیه مساعدت و کمک قابل قدری نمود ، زیرا که تطبیق قواعد فقهیه و غیره به معرفت احوال مناطق و کیفیت فتح آن که آیابه صلح و مسالمت منقاد مسلمین شده و یا بجنگ و جهاد احتیاج دارد کومک میکند .

همچنان در قرآن آیاتی را که به تشویق بمیر در نقاط زمین جهت استفاده و اطلاع به احوال مناطق مختلف آن دلالت می کنند و غیره مشاهده نمودند بناء به أخذ فرا گرفتن آن بر رغبت تمام مشغول گردیدند .

تأثیر قرآن در آداب لغت عربی : - گفتار سابق ماندر باره تاثیر قرآن در تکثیر و تقسیم علوم بود مانند آن قرآن بر آداب لغات عرب که قبل از اسلام رواج نام داشت نیز اثر انداخته آنرا بمدارج عالی رسانید مهترین آداب لغات عربی را که قرآن اثر بارز بر آن ایراد نموده بیان میکنیم .

«ا» خطابه : - خطابه و شعر از فنهای ادبی زمان جاهلیت است که اسلام و قرآن رونق و تازمگی آنرا بیشتر ساخته و نسبت بدیگر فنون ادبی زمان جاهلیت زیاده تر چنان متوجه شد .

خطبا به نسبت به شعر ذرین مورد نزد مسلمین اهمیت بیشتری داشت، زیرا که مسلمانها بخطبا به در غزوات و فتوحات بیشتر محتاج بودند بناءً به تمرین و اتقان آن زیاده تر توجه داشتند - و نیز چون اسلوب قرآنی در نفوسشان ممزوج و مختلط گردیده اثر زیاده انداخته بود بناءً ذوق خطابی شان بلند رفته از اسلوب آن در خطابه‌ها اقتباس و پیروی می نمودند :

(۲) شعر : انچنین قرآن عظیم الشان به شعر عربی تأثیر انداخته از حیث اسلوب و تعابیر مقبول و پسندیده از اشعار زمان جاهلیت ممتاز ساخت .

(۳) انشاء : انشاء در اسلام صورت بدیعی بخود اتخاذ کرد و مانند خطبا به در مدت بسیار کم مدارج عالی کمال را پیمود زیرا نویسندگان اسلامی در اینجا و بلاغت پیروی قرآن را می کردند و عبارات شان سهل و متمنع بود . مسکاتیب منشی های اسلام در فتوحات از حیث تأثیر منزهات و حیثیت خطبه هارا داشت مسلمانها خود را بعد از زمان فتوحات به سبب وجود منشی های بلیغ نسبت به وجود خطباء بلیغ زیاده تر سعادتمند و نیکبخت میدانستند و قتی که منشیان اسلام میخواندند در انشاء خویش از بلاغت و فصاحت لغت عربی کار بگیریند آیات قرآنی را حسب اقتضای مقام در کلام خویش می آوردند بحیث مثال بلاغت علی کرم الله و جهة در خطبه ها و آسائش برای بلند رفتن ذوق انشاء به اثر قرآن عظیم الشان کافی است .

(۴) لغت : در لغت عرب بسیاری از الفاظ و معانی که قبل از ظهور اسلام در لسان عرب وجود نداشت مانند لفظ صلاة، زکاة - مومن - مسلم کافر زندق و غیره داخل شد .

خلاصه بسیاری از علوم عربی را که حسب اقتضای قرآن و یا اسلام بوجود آمده برخی از علماء از جمله دین شماریده اند چنانچه عمر بن العلاء میگوید : علم العربیة هو الدین بعینه »

علماء اسلام به وضع و تاسیس علوم عربی جهت ضبط قراءت قرآن و یا تفسیر آن مبادرت نمودند اما بعد از چندی قرآن حیثیت مرجع اساسی را اخذ نمود که علماء مابعد اسلام برای رفع اختلافات و استشهاده در علم نحو ، ادب و سائر علوم لسانی

به آن رجوع میگردند چنانچه در کتاب سیمویه ص ۳۰۰ در نحو ثالیف نمود ۳۰۰ آیه قرآنی را برای استشهاد آورده است . میتوان سائر فنون ادب و علوم لغت را به علم نحو قیاس کرد زیرا اکثریه علوم مذکوره مانند معانی بیان و بدیع به اسالیب قرآنی تأیید شده است :

تأثیر قرآن در اجتماع :

قرآن علاوه بر تأثیرات گذشته تأثیر پراهمیت دیگری که در کتب سماوی دیگر بکلی اشاره به آن نه شده داراست و آن عبارت از توسعه و تقویه لغات عربی است زیرا از جهت آن ملیونها نفر به لسان عربی تکلم نموده خواندن و نوشته جات شان به همین زبان صورت میگیرد .

خلاصه قرآن کتابی است که جامعه عرب را از پراکنده گی حفظ نموده و سبب بقاء آن الی یوم القیام گردیده است چرا که بر هر فرد مسلمان لازم گردانیده که قرآن را حفظ و به تلاوت آن بقدر توان مداومت نماید .

قرآن کتاب مقدس آسمانی فرضاً اگر وجود نداشت عربها به فرقه های مختلف قسمت شده زبان یکدیگر را نمیدانستند چنانچه لاتینی زبانها بعد از آنکه دولت رومان از بین رفت به شعبات مختلف قسمت شده هر طایفه به زبان سخن زدند قسمیکه طوائف دیگر آنرا نمی فهمیدند تا وقتی رسید که دولت و ملل رومانی بکلی محو شد مثلیکه امم دیگر مانند سریانیها در شام و قبطی ها در مصر بواسطه از بین رفتن لغت شان محو شدند :

اما لغت عرب ما فند لغات امم دیگر از بین نرفت چرا که قرآن مانع زوال و امحای آن شده و اسباب شیوع آنرا در مناطق مختلفه چون شام، مصر، عراق حجاز المغرب و سودان ایجاب کرد . و اگر قرآن بحفظ لغات عربی قیام نمیکرد البته هر يك از باشندگان ممالك مذکور بزبانی سخن میزدند که اهالی مناطق دیگر آنرا نمیدانستند .

امروز که مدنیت اسلام روز بروز عقب میرود با آنهم امم و ملل عربی باهم دست اتحاد داده توانستند بمعاضات دولت اسلامی دیگر قیام نمایند چرا که تمام

آنها بیلکز بان که عبارت از لغت قرآن است سخن زده خود را دولت واحد میدانند .
برای ثبوت و پا برجا بودن لغت غیر عرب سخن زدن کسا نیکه از عرب چون چینی ها
هندوها، افغانها، ترکها خراسانی ها، تاجکها، ایرانیها که به این زبان تسکام می نمایند
کافی است ؛

زیرا که باشند گان مسلمان این ممالک جزء از اوقات خویش را برای تلاوت
کتاب مقدس آسمانی صرف می نمایند پس میتوانیم گفت تعداد کسا نیکه عربی
را میدانند از ۲۰۰ هلیون نفر متجاوز است در حالیکه خوانندگان تورات بلغت
اصلی بیش از چند نفر یهودی که آنرا به لغت اصلی آن فرا گرفته اند موجود نیست . اما
جمهور ایشان بلغت و ز بان مروج مملکت شان قراءت می کنند .

همچنان قارئین انجیل بلغت اصلی آن چند نفر معدود است ولی اکثر امام نصرانی
انجیل را به زبانها نیکه ترجمه گردیده قراءت می کنند امام مسلمانها قرآن کریم را
بلغت اصلی آن یعنی بلهجه قریش تلاوت می نمایند .

قرآن کریم در اخلاق و عادات پیروانش تاثیر کلی نمود و از آنها اشخاص با ر
آورد که همیشه برای منفعت خویش و همنوعان شان خدمت می نمودند امام مثل آن
تائیری در کتب سماوی دیگر سراغ نمیشود علت اولی تاثیر آن البته عبارت از مکلف
بودن مسلمانها به حفظ آن قبل از فرا گرفتن علوم دیگر میباشد . چون قرآن بر تمام
امور دینی و دنیوی و مبانی فیصله های قضائی قانون معاملات مدنی و عائلو ی
مشمول بود بناء آنرا دستور العمل زنده گانی خویش قرار دادند .

قواعدی که از قرآن استنباط میگردد در دیگر کتب سماوی مانند انجیل و تورات
سراغ نمیشود زیرا که انجیل و تورات کتب تعلیمی است که برای پیر وان خویش
مصالح اخروی را آموخته به اصلاح امور دنیوی شان کاری ندارد ؛

اثر قرآن در اخلاق و امور معاملاتی شان خالی از تنویر عقول و افکار نیست
بناءً آثار دین اسلام در کتبائیهائی نگاشته شان اگر چه فلسفی و طبیی و غیره باشد
آشکارا و هویدا است .

عنانِ نفس

بز عم من پریدن بی پرو بال   ر سیدن در ره امید و آ مال
 بزیر بار دنوان سانه دا دن   به پشت کوز و چشم کور هر حال
 زیاری مهر بانی دور بو دن   بچندین هفته و روز و مه و سال
 تحمل کردن اندر تنگ دستی   بخود قایم شدن بی جار و جنبال
 بسان سایه بهر لقمه نانی   تعقب کردن هر یک را بد نبال
 زانده و کند ورت های پیهم   شود لغت جگر مانند غز بال
 زفرط هجر بودن در تب و تاب   نشستن منتظر در راه احوال
 غم بگذشته را خوردن ز سو دا   به آینده امیدی فسرغ البال

چمنان پیشم فروزی نیست مشکل

عنانِ نفس آوردن به چنسدال

غوره ویناوی

دهر کور دروازه چه دفقیر به مخ و تپل شوه دطیب به مخ به بیرته شی

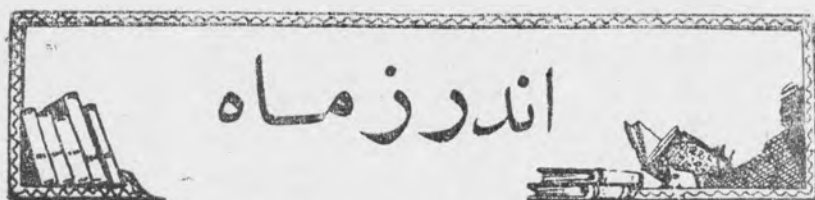
⊗   ⊗   ⊗

هغه خوک چه په خیل لخان باور نه لری اود نورو په قوت تسکینه کوی دغه
 راز خلک به ډیر زرد پښونه واویزی انسان باید کوشش وکړی چه دخپل فکر
 او عمل په قوت باندی باور پیدا کړی اود تل له پاره د فکر او عقیدې آزادی ولری

⊗   ⊗   ⊗

چلم، نسوار، سکر، چرس، بنسک، تر یکن لکه دمکرو بو پشان دی
 چه وجود ته ضرر سوی به هره ټولنه کښی چه ددغه دمکرو بو لمن فراخه وی
 هغه ددی ورده چه ددرو او درملو یا ملرنه ورته وشي .

کسی را بی جا ستایش

نکنید !

آنکه به اجرای کار خوبی می پردازد و خدمتی را انجام می کند که به ستایش و توصیف ارزشی داشته باشد اگر از طرف کسی مورد ستایش واقع می گردد البته این کار یک امر طبیعی بوده و حتی در بعضی موارد امکان دارد نتیجه مثبت و مفیدی نیز بار آورد و شخص مقابل به اثر آن تشویق گردیده و حوصله اش بیشتر شود و روز دیگر کار مفیدتر و سودمندتری را انجام دهد.

امادر بعضی موارد ستایش یک کار زشت و نامعقولی به شمار رفته و زیان آن نسبت به سودی که ازان انتظار برده میشود بیشتر میباشد و آن در وقتی است که انسان کار ناکرده را ستایش کند و یا شخصی را که لا اقل وظیفه خود را به صورت عادی هم انجام نکرده به منظور هدف پستی که در نظر دارد مورد توصیف و تعریف قرار داده کار جزئی و خیلی بی ارزش او را یک امر عظیم الشان و فوق العاده نشان دهد. این نوع ستایش به نام تملق یاد گردیده عامل آن طبق فیصله قانون اخلاق و مقررات وجدان یک شخص دون همت و پست فطرت به شمار میرود. البته درین صورت امکان دارد جانب مقابل او یک شخص کم ظرف و نادان بوده به ستایش او اظهار رضائیت نماید، و تملق را به مرامی که در نظر داشت صرفراز نموده برایش موقعیت و منزلتی را قائل گردد ولی خجالت و سرافکندگی آنکه تملق میورزد نزد وجدان و فطرت سلیم چیزی نیست که به آسانی جبره شده بتواند و گرنه چه خودش به آن احساس نمی کند اما نزد دیگران موجودیتش

بکلی پست و ناچیز میگردد و اعتماد آنها از وی سلب می شود که این هم بذات خود يك مجازات شدید معنوی است که هیچ گونه سزا به آن براب نشده نمیتواند .
 و اگر طرف مقابل ، شخصی فهمیده و دارای معنویت عالی باشد درین صورت برای متملق به جزی آبرویی و خجالت چیز دیگری نمیرسد زیرا گذشته از اینکه زشتی این کار در نظر دیگران آفتابی میگردد شخصی عامل نزد جانب مقابل نیز يك انسان فرومایه و پست فطرت معرفی و در نظرش بیش از بیش حقیر و خوار میگردد و به این ترتیب علاوه بر اینکه به مرام سنجیدگی خویش صدمه موجو دیت قلبی خود را نیز از دست میدهد :

به عقیده مادرین عصر تعداد کسانی که از تملق و ستایش بی حیا حظ برند و شخصی متملق را لااقل به نظر نفرت ننگرند خیلی کم و حتی در مرتبه صفر بوده و حالا این دیده درائی ها و به اصطلاح «به کلاه کسر پرزدن» ارزش و قیمت خود را باخته است . چیزی که امروز اهمیت دارد گار ، فعالیت ، صداقت ایشار و غیره است بشا بران بهتر است به چیزی دست نزنیم که از یک طرف به حیثیت و موجو دیت ماصد مه وارد نماید و از طرف دیگر جزئی ترین سودی هم به دست ما نیاید به این ترتیب هم خود را به چنگ خجالت و جدان گرفتار نسازیم و هم نگذاریم از راه ستایش بی جا و بی مورد زمینه بیش از بیش برای تنبلی و بیکارگی دیگران مساعد گردد - والسلام .

غوره وینا وی

پرتی که زیات ضرورت شخه که به دروغوی او که به رشتیا دخدای (ج)
 به نوم قسم مه خوری ، لیکه چه اوی دخدای هیکله د دروغو قسم خواره خلک
 دخیل رحمت ورنه گئی .

د اوی دخدای (ج) رضا دمور او یلار په رضا کیتی ده او همدا رنگه دهغوی
 نارضایی دخدای (ج) نارضایی وگه دد نیاسره علاقه لرل درد او غم زیاتوی
 او همدا رنگه دد نیانه زده را او اول د انسان روح اوزده ته آرامی بینی .

د علم دیوی برخې زده کړه د انسان له پاره تر هغه پوره شه ده چه د پوه غږه
 په اندازه سره زور لري او دخدای په لار کیتی یی ولگوي . (. . .)

طلاق په اسلام کېږي

لوی شېتن دج، چه دټولو کائنا ټوپه اسرارو او رموزاتو باندې ديو محيط علم و خپل حکمت په مقتضي سره مسلمانانو ته دډېرې مهرباني له معنی زیات دآسمانوي اسبابونه اود راحت لاری ښو ولی دی اود ژوند دپاره یی د نیک مرغی راز، راز درکونه پیدا کړی دی اود دوی د دوام دپاره کورنۍ چاری ور ښوولی دی او هغه دا دی چه اول د کور په و دانولو کېږي بسا ید بنډه او مسیر دواړه د ډېر زیار له مخه خپل کور ته مخه کړی اود ضروریاتو په رفع کولو کېږي کونښ وکړی اود دواړه یو تر بله معاونت وکړی، دواړه دښې معنی ملگری او یو تر بله د حقوقو مراعات وکړی، او هر یو دخپلې وظیفې اصلی مقصد وپېژنی کله چه دغه شیان منع ته راشی نو پدغه وخت کېږي دواړه سره نیک مرغه او دصالحه اولاد خاوندان کینزی نو ویلای شم چه غټ هدف او مقصد داز داج په اسلام کېږي دصالحه اولاد راولی دی مگر په ځنې وختو کېږي ځینې واقعی ددوی په منع کېږي پېښی او شیطان دغو به زړونو کېږي کینې پیدا کوی اود نیک مرغی ژوند په بد مرغی سره بدلیږي اود راحت نه ډک کور ډیر د عذاب کنده گرځی او تل غواړی چه هیڅ نژدېوالی دی زموږ په منع کېږي نه وی او یو تر بله دی داسی جدا وی لکه لری والی د مشرق او مغرب نو دپاره ددې چه د دوی ژوند تر آخره پوری تریخ او په تکلیف کېږي تیر تشی لوی شېتن دج، ددی تکلیف درفع کولو دپاره طلاق روا کړوسره ددی چه طلاق دحلالو شیانو څخه بد او مېغوض دی یعنی تر څو چه مجبور نشی طلاق دی نه ورکوی او دا ځکه چه غیر له طلاق بله چاره اولاره دبدبختۍ د عمر د خلاصوالي دپاره نشته همدادی چه خدای دج، پاک فرمائی الطلاق مرتان فامساک بمعروف اوتسریح باءحسان، طلاق رجعی دوه کرته دی نوپس له دی څخه سائل دښخی دی په نیکۍ سره اوبائی پریښوول دی په نیکه وجهه سره.

نومخکېږي لدی څخه چه دطلاق په جاري کیدو کېږي بحث وکړو نو باید چه داهم وپېژنو چه طلاق په څو قسمه دی؟ په هر یوه باندې کومه فائده مرتبېږي؟

طلاق پدری قسمه دی «۱» رجعی «۲» بائن خفیف «۳» بائن غلیظ چادادری واپه جائز دی مگر پخپلو و شروط سره .

«۱» رجعی هغه طلاق دی چه میړه بیرته کولی شی چه خپلی ښځې ته رجوع وکړي .
«۲» خفیف بائن: هغه طلاق دی چه په تجدید د نکاح سره ښځه بیرته په نکاح کښی داخلېږی .

«۳» غلیظ بائن هغه طلاق دی چه نه رجوع بکښی وی او نه نوی و الی د نکاح ، ترڅو چه دویم میړه ونکړی او بیا دویم میړه ئی طلاقه نکړی . اول میړه ته روا نه ده او دایه هغه صورت کښی چه پدری طلاقو سر د ئی طلاقه کړی وی بدی شرط سره چه ورسره نژدی شوی وی .

نوکه چیرته یو سپی خپله ښځه په یوه طلاق یا دوه طلاقو رجعیو سره طلاقه کړی او بیا بیرته دخپل کپن څخه پشیمانه شو او غوښتل ئی چه بیرته سره میړه او ښځه شی نور رجوع دو کړی . که چیرته وروسته له رجوع څخه ددوی مینه او محبت سره زیات شو او دکور په کارو باندی ئی دودانی منگولی ښی کړی نو ددوی هغه تریخ ژوند بیرته په خوند ور وخت بدلېږی او یو تر بله د لځان قر بانېر عمر تیروی اما که چیرته بیا ددوی په منځ کښی کومه سخته پیدا شوه او بله چاره نوه په دویم طلاق سره دی طلاقه کړی او په دی دفعه کښی بیا که کوم رغبت دواړو ته پیدا شو بیا رجوع وکړی او خپل کورنۍ گډو چاورته زی دوام و رکړی نو وروسته لدی که بیا کوم اختلاف پېښ شه او غیر د طلاقه بېله لاره نه وه بیا دی په دریم طلاقه کړی نو بدی صورت کښی بیا رجوع ورته نشی کولی ترڅو چه بل میړه ونه کړی او هغه ورسره کور والی ونه کړی او بیانی طلاقه کړی لکه چه الله تبارک تعالی فرمائی «فلا تحل له حتی تنکح زوجاً غیره» پس حلاله نده د اطلاقه ده ته ترڅو چه غیر لده څخه بل میړه په نکاح سره واخلی نو وروسته لدی څخه کولی شی چه د نوی تپون په باره کښی سره اقدام وکړی .

داو طلاق چه څښتن تعالی د سختی دفعه کولو دپاره جائز کړې دی : مکرر طلاق حق ئی میړه ته ور کړی دی ځکه که چیرته ښځې ته ور کړې شی نو ښځه به په ډېره لږه موده کښی د طلاق په ور کولو کښی اقدام وکړی .

لیکن قول حقوق نمی میرد آن نندی سپاری چه دینگی حقوق تلف او دیند
لاندی کپی بلسکه به میرد لازمی چه دینگی سره به دیر به وجه سره وخت
تیر کپی او حقوق نمی به خای کپی او دپری هم لازمه ده چه و حدات
نه کار واخلی اوبه گذاره ورسره وکپی .

نو لیکه خدای دج به کراتو همدی موضوع ته اشاری کوی او فرمائی :
و فام مساک بمعروف او تسریح اء حسانه او همدارنگه فرمائی : و فامسکوهن
بمعروف او سرهون بمعروف ،

دیر کر ته کیزی چه خلکو ته گمان لویزی او وائی چه ولی دطلاق حق
دینگی ته نندی ور کپی شوی ددغه پوښتنی به خواب کبی ویلی شو چه دطلاق حق
خو لیکه دینگی ته نندی ور کپی شوی چه دیری دینگی غیرلیدی شخه چه دطلاق دوی
ته هم نندی سپارل شوی مگر پخپل میرد باندی بیرد کسوی چه ما طلاقه
کپی او فنی میندو دخپلو لونو دپاره چه دکم عقلی به سبب سره بدعمره وی خپل
میرد دی ته اړه وی چه لور به زوم باندی طلاقه کپی مگر پلارادی شخه نه کوی
او وائی چه زمونږ خپله لور ناپوهه او کم عقله ده نولدی سببه شخه تنالی د طلاق
واگی نارینه ته ور کپی دی مگر د دی تصرف به مقابل کبی نمی ترینه کلکه
وعده اخیستی چه دخپلو دیندوسره به دیر به شان سره ژوند وکپی او حقوق نمی
کماحقا به خای راوړی هم د نکاح به وخت کبی او هم د طلاق کبی داود شخه تنالی
حکمت د طلاق به روا کولو کبی .

مگر دلته بیا داسی حال پیښیزی چه دینگی ژوند دیر تربخ وی لیکن میرد
می نه طلاقه وی نو دلته دینگی دپاره داحق شته چه قاضی ته ورشی او عرض وکپی
او د طلاق غوښتل اظهار کپی نو که چیرته قاضی ته دینگی دوینا رښتیا والی معلومه
شو نو قاضی به دیند به میرد طلاقه وی او همدارنگه که چیرته میرد دینگی حقوق
تسو به خای کولو او ژوند می تربخ و نو دیند کولی شی چه قاضی ته ورشی
او طلاق طلب کپی نو که چیرته قاضی ته ثابت شوه چه میرد دینگی حقوق نشی
ادا کولی او به دیند باندی د سختی عمر تیروی نو بیاهم قاضی کولی شی چه
به خپل حکم سره می به میرد طلاقه کپی نو پدی خایو کبی دینگی ته هجال شته چه
د طلاق طلب وکپی او همدارنگه که چیرته دیند وروسته له کور دیند نه خبر شوه

چه میوه می بینا که دی به مرض دآنشک یا یم یاخصی دی یا «محبوب» دی گولی شی چه قاضی ته ورشی عدم رضایت بشکاره کری نو قاضی دلته هم داینه به میوه طلاقولی شی اوزیات خلک داهم وائی چه ولی طلاق دقاضی به امر سره مقید ندی باید چه به تولو احوالو کنبی امر دقاضی نافذوی ولو که صیغه دطلاق دمیوه دطرفه هم واقع شی مگر به دین داسلام کنبی داسی نده بلکه بدون دامر دقاضی هم خپله ښخه طلاقولی شی که په حضور دقاضی کنبی وی او که به کور کنبی پس همدغه داسلام پراخه لاره ده «ومن يتبع غير سبيل المؤمنين نوله مانولی ونصله جهنم وساءت مصيرا» اما که چیرته قاضی دنزاع دقطعی دپاره ددوی په منځ کنبی داخل شو فرق نکوی او همدارنگه مأذن هم کولی شی چه ددوی په منځ کنبی داخل شی او دخیر لاره ورته ولټوی نو که چیرته مأذن پدی باندی مکلف وی نو ښائی چه مأذن پداسی وخت کنبی دپیر اهمیت په سترگه وکتل شی اما که چیرته میوه خپله ښخه په غیاب دماذن کنبی او یا ښخه کنبی طلاقه کسری طلاقئی واقع اما په شرط ددی سره چه شروط دطلاق موجود وی نو دلته په مأذن باندی لازم دی چه دطلاق اثبات وکړی او پس له هغه دبل طلاق به واقع کولو کنبی اقدام ونکړی . مگر هغه څخه چه د هغی تذکر پدی موضوع کنبی مهم دی او باید ورڅخه محان وژغورل شی هغه اسراف کول او دیر استعمالول د لفظ دطلاق دی چه بعضی ناپوهان پدی باندی دقسم په وخت کنبی تلفظ کوی او دنوروشیانو دپاره ئی هم استعمالوی چه هغه به لاندی ډول سره دی : (۱) دا چه دخپلی خبری رښتیا والی پری ثابتوی او وائی چه په مادی ښخه طلاقه وی به مادروع ویلی وی .

(۲) دقسم په وخت کنبی وائی چه په مادی ښخه طلاقه وی چه دا کار داسی دی (۳) دسوداگری په وخت کنبی دپاره دلوړ خرڅولو دمال خپل وائی چه به دی ښخه طلاقه وی چه دا مال می په دومره روپو اخستی دی .

(۴) بعضی کارونه دطلاق په قید سره مقیده وی او وائی که چیرته می کارونه که او یا که چیرته می دا کار وکړه نو پما دی ښخه طلاقه وی :

د مصر علماؤ دا قانون منلی دی چه باید ددوی طلاق واقع شی اودابن القیم او ابن التیم به قول باندی چه ضعیف قول دی تمسک کړی دی مگر د ضیعغانو په نزدی باندی واقع کیږي ځکه هرکله چه شرط موجود شی مشروط ئی هم موجود پږی .

نودی دپاره چه دطلاق رواوالی په یوه ښه لاره سره ثابت او مرجح وگرځو نور وادیانوته گورو . مثلاً په مسیحی دین کښی طلاق روانه بولی او کلیسائیېان وائی که چیرته یو سړی خپله ښځه طلاقه کړی طلاقه ئی نه صحیح کیږی او ښځه د نکاح ځنې نه و ځی نو هر کله چه نکاح نه وتله که چیرته ښځه بل مېړه و کړی زانیه شمیرل کیږی نو معلومه شوه که چیرته د ښځی عمر ښه وی او که به بد نشی کولی چه طلاق واچوی : نو که چیرته ئی عمر بدو خوبی چاره تر آخره پوری بد عمره او ژوند پری تربخ تیر یږی . او زده ئی نه غواړی چه یو تر بله نودی شی نو دلته ښځه او نه داوړه نورو قبائحوته اړ یږی او همدغه سبب دی چه ډیرو مسیحو ښځو خپل دین ترک کړی دی .

اماد مسیحی دین بعضی مشکرینو طلاق جائز کړی لیکن په اعتبار د تشریع مدنی سره نه شرعی ، لکه چه رهبا نیانو او کلیسائیېانو طلاق ییځی منع او حرم گرځولی دی اماد دوی هغه کسان چه طلاق ئی په تشریع مدنی سره روا گرځولی دی په ډیرو ځایو کښی ئی جاری کړیدی .

نوله همدی ځایه څخه باید چه مونږ هغه پیښه چه د (دوق وندسور) چه پاچا دانگلېس و دده په وخت کښی منځ ته راغلی وه هیږه نکړو . او هغه داسی و چه دده یوه ښځه چه ډېر جملې وه خو ښه ئی شوی وه مگر طلاقه ډل چاوه . نو دغو ښځل چه په نکاح سره ئی واخلي مگر کلیسائیېانو دده مخه ونیوله او ورته ئی وویل چه تڼه به پدغه دوه شیانو کښی یوشی خوښوی (۱) دپاچاهی تخت (۲) ښځه (۱) که دپاچاهی تخت اخلی نو ښځه به نکوی که ښځه اخلی دپاچاهی تخت به پر یږی هغه و چه ښځه ئی واخیسته او دپاچاهی تخت ئی پر یښود .

نومونږ مسلمانانو ته لازم دی چه پخپل شریعت باندی ډېر ښکر او باسو څرکه چه افراط او تفريط په منځ کښی متوسط دی .

لیکن دائمی هم قانون دی چه اول ئی حتی الامکان بداسی ځایو کښی منع ښکاره کړی . لکه چه لوی څښتن فرمائی « وعاشروهن بال معروف . فان کر هتو هن فعتی آن تکرهو اشیماً و يجعل الله فیه خیرا » یعنی گذاره و کړه د ښځو سره په نیکه سره ، پس که چیرته تا سو بدی وگڼی دوی . نو ئی دی ده دا خبره چه تا سو

به یوشی بدو گزیده او حال داچه و به گر خوی الله تعالی پدهغنی کبشی خیر . یعنی یوشی به تاسو بدو گزیده او حال داچه به هغنی کبشی به خدای پاک پیر خیر گر خولی وی .
نولازمه په اول کبشی داده چه سپی تر خودی دیر مجبوره شوی نوی باید چه طلاق وانه چوی .

مگر بل هغه شی پدی موضوع کبشی دویلو وردی او د طلاق نه ور وسته به میره و اجیبزی . هغه مهر دی به دری صورتو نو کبشی ، او متعه ده په یوه صورت کبشی چه دا قول په خلور قسمدشی .

(۱) هغه چه مهر دی پدی صورتو نو کبشی دهغنی خنی دوه کامله اوبوئی نمائی دی (۱) مدخول بهاچه مهر ورته مسمی شوی وی (۲) مدخول بهاچه مهر ورته مسمی شوی نه وی پدی صورت کبشی مهر مثل لازمیزی (۳) غیر مدخول بهاچه مهر ورته مسمی شوی وی نیمائی مهر لازمیزی .

(۴) متعه داد پاره دهغنی ښخی دد چه غیر مدخول بهاوی او مهر ورته هم مسمی شوی نوی نو دلته متعه قائم مقام د مهر مثل گر ځی څر نگه چه مهر مثل واجب و همدا ر نگه قائم مقام دهغنی هم باید واجب وی .

مسکر بعضی علماؤ د قو او مطلقو د پاره واجبه بولی او بعضی مستحب او د متعی د جواب د الله تعالی پدی اقوالو باندی ثابت دی چه فرمائی (لا جناح علیکم ان طلقتم النساء مالم تمسوهن او تفرضوهن فریضة ، و متعهن علی الموسع قدره و علی المقتر قدره ، متاعاً بالمعروف حقاً علی المحسنین)

او همدا ر نگه فرمائی : وللمطلقات متاع بالمعروف حقاً علی المتقین ، او په سوره احزاب کبشی فرمائی : یا ایها الذین آمنوا اذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتموهن من قبل ان تمسوهن فمالکم علیهن من عنة تعتد و انھا ، فمتعهن و سرحوهن سر اھا جمیلاً پس دا آیتونه صراحة دلالت کوی د متعی په وجوب باندی نو معلومه شوه چه دا قول ښان چه د طلاق په وروالی کبشی تیر شو قول د ښخو د حقو و او د نسب د ساتلو د پاره و او د کسبون او دیلوالی په حالتو کبشی د ښخی او میره د حقو و پوره مراعات په کبشی و ونودی لځای څخه د اسلام عظمت اولوی ثابتیزی او د څښتن تعالی د حکمت او اولوی ښکاریزی . او هیڅ شی چه څښتن تعالی ويلي وی نش له فائدی او گټی نه وی « و هو نعیم المولی و نعیم النصیر » .

پس از فرزندی شیها با بزرگترین مفسر و متکلم وطن آشنا شوید

چنانکه معلوم است افغانستان عزیز در ادوار مختلفه تاریخ مهد دانشها و مدنیتهای بزرگ جهان بوده، که ازین لحاظ یکسلسله افتخارات و امتیازات جاودانی را در نصیب خود دارد، و مخصوص در تاریخ بعد از اسلام فرزندان این سر زمین مردخیز و قناتاً فوقتاً بحیث بزرگترین استادان فنون و فرهنگ و مربیون نهضتهای فکری جوامع بشری بوده اند، طوری که امروز اسماء و اوصاف آنان در دائرة المعارفهای ملل شرقی و غربی با خطوط روشن و ثابتهای مرقوم و محفوظ است؛

یکی از همین مردان نامی و مفاخر جاودانی ما ابوالقاسم بلخی است که شاید تا کنون کمتر کسی از هوو طمان عزیز باشخصیت عالی او آشنایی داشته باشند ابوالقاسم بلخی اسمش عبدالله بن احمد بن محمود که عیبی است، اودر بین سنوات قرن سوم و اوائل قرن چهارم هجری زیست داشته، در علوم عصر خود دارای احاطه کاملی بوده است، و بالخاصه در علم الکلام و علم تفسیر در میان معاصرینش نظیر و همپایه ی بمقابل او وجود نداشت.

تازمان ابوالقاسم بلخی تفسیر قرآن عموماً باسناد روایت صورت میگردید و بطور قطع استدلالات عقلی را در بیان و توضیح مطالب قرآنی وارد نمیشد ختمند تا آنکه ابوالقاسم بحیث اولین دانشمند اسلامی تفسیر قرآنی را بر اصول درآیت و استدلال و بر روی قواعد علم الکلام شروع کرد و آنرا در دوازده مجلد قطور بانجام رسانید.

گویا امام فخر رازی متکلم و مفسر مشهور نیز در تألیف تفسیر کبیر خود بطور غالب تفسیر ابوالقاسم را دور از نظر نداشته که جا بجا از اقوال و دلائل اوسفد آورده است.

چنانکه یاد کردیم ابوالقاسم بلخی در علم الکلام مرتبه بلندی داشته ، بناءً بر آنها باطبقات و پیروان مذاهب مختلفه بمنظره پرداخته و از راه غلبه در استدلال آنها را ساکت ساخته و اغلب مقابله خود را از گرداب انحراف بساحل هدایت کشید و جمعی از آنانرا در سیدن بسر منزل ایمان و سلام و سیله شده است . بگفته مرحوم علامه شبلی نعمانی از تألیفات او کتابی بنام عیون المسائل و مجموعه‌ای بصورت مقالات باقی مانده است . در کشف الظنون از کتاب عیون المسائل ستایش زیادی بعمل آمده و تصریح شده است که کتاب مذکور در ۹۰ مجلد تحریر و تکمیل گردیده است

بالاخره این شخصیت بزرگ علمی وطن پس از صرف عمر در ادای خدمات بزرگ و مهمی در راه تبلیغ، اشاعه، انبات و توضیح حقائق قرآن و احلام در سنه ۳۰۹ و باقرار توضیح مؤلف کشف الظنون در سنه ۳۱۹ هجری به جهان جاوید شتافت .
« رضوان الله و رحمته علیه »
ختم

غوره ویناوی

د بی‌یکاری رخغه بخان و ژغوری، نخکه چه بی‌یکاری تاسی ته د گناه هغه
دروازی بیرته کوی چه شرابو هم درته نه وی بیرته کپی .

دل کویش و کپی، او کسار و کپی، ترخو چه دلویی او فخر کمالی
واغوندی او تل به نظر کپی واری چه تیرشوی افتخارونه دهغه توری مثالری
چه زنگه تی کپی وی اوله بنا نمت او جلاخه یریتوی (۰۰۰)

د نیاخپله خوشالی او خوندونه دهغه چا لاس ته سپاری چه هغوی خپل
اول مرینه کسار او کویش مره تیروی .
هونیک بختی دوظیفی دسرتی رسولو په مقابل کپی یوه بدله ده
چه مونږته رارسې .

آرزو مند او حریف خلك تل محتاج وئ (۰۰۰)

زماڼو پښتانه

خدايه را کړې ماته د غمره قدرت
 چه دسترو زړونو بار په اوږو واخلم
 چه پری وچي کړې مه اوښکي دبی وزلو
 چه چه پری زور زیاتي د زمانې کړم
 چه د خوارو د جو نگر و خاوري جارو کړم
 دم ساعت د زړه په خوږو شکر کاږم
 چه پری او گوړم دستا د رضا لاره
 احساسات می را بیدار کړې له غفلته
 چه دی تور تم او تیار و نه پری بهر شم
 چه ابرو می د پښتو په لځای شی پاتی
 هسک نظر می چانه قیمت په بدو مکړې
 دامید کاسه می ماته کړه له خلکو
 چه دقیق دستا د صنعی په تحقیق شم
 د خپل علم په گانې می ډول جوړ کړه
 په سیرت می اراسته د باطن کور کړه
 چه د مینسې و لولی می سپی نشی
 دا دانه وانه پښتون چه پری را ټول شی
 خپل کاروان چه د مطلب په لور روان کړو
 چه دستا د خلکو و کړم شه خدمت
 ستا له دړه غواړم لځا ټټه د اهدت
 ښه د شمال راته عطاء کړه د رحمت
 بی وسې کښی در نه غواړم دا قوت
 بس دی ماته په دنیا د غه عزت
 چه را کړې دی دومره لوی نعمت
 ماته را کړې نیک نظر د حقیقت
 چه غافل د یاده نشم یو ساعت
 در نه غواړم مه غواړم د هدایت
 په دنیا کښی می په کار دی قناعت
 په خپل ژوند کښی راته بس دی د مره پت
 هیله کړم ستا د کرم او عطايت
 ژور فکر در نه غواړم خیال او چت
 دلپاس و جود ته نه غواړم زینت
 خیر که نه ښکارم ظاهر ښه په صورت
 سوز می مه غلی کوه د محبت
 ښی جذبی په کښی پیدا کړې د وحدت
 راښکاره کړه لار د نوي حرکت

د دنیا طلب (حافظ) ستانه نه کړې

قلند و دی ستا په در د معرفت

مردان حق

خدیفة بن یمان

خواننده عزیز پیش از آنکه درباره تاریخچه حیات درخشان و گذارشات ایام فرخنده این صحابی جلیل القدر معلومات دهم میخواهم شخصیت و سلسله نسب این مرد بزرگ را معرفی نمایم ، اسم مبارکش خدیفة بن یمان بن جابر بن عمر بن ربیعہ عسبی است یمان در اصل لقب پدرش بوده اسم محضه وی حسیل میباشد ، گویند مادر امیکه هنوز بدین اسلام مشرف نشده بود شخصی را بقتل رسانید بعداً به نسبت اینسکه بازمانده گان مقتول از وی انتقام نگیرند رو بمدینه نهاد و بساقبیلہ بنی عبدالاشهل پیوست و دختر کعب اشهل را بعقد نکاح خویش درآورد ازین رو قوم اش به نسبت ملازمش بادختر یمانی اورا ملقب به یمانی نمودند ، از آنسکه فوقاً تذکره کردیم معلومات بیشتری درباره حیات پیش از اسلام او در دست نیست .

حضرت خدیفة در جنگ بدر که از معروف ترین و مشهور ترین جنگها بشمار میرود اشتراک نداشت ، درین باره قصه عجیبی وجود دارد که بعلودرجه اخلاقی مردان بزرگ دین مقدس اسلام دلالت مینماید ، حضرتش میفرماید : من و پدرم خود را آماده جنگ نمودیم و به سمت محلیکه واقعه بدر رخ داده بود در حرکت شدیم و در عرض راه باچندتن از مشرکین برخوردیم آنها از ما پرسیدند آیا میخواهید نزد محمد بشتایید ؟ گفتیم فی وایشانرا از آنچه بدل داشتیم آگاہ نکردیم مگر آنها از ما عهد متین گرفتند تا حضرت محمد را در جنگ دشمنانوی کمک نکنیم ، چون از ایشان جدا گشتیم خود را نزد رسول اکرم (ص) رسانیدیم و آنحضرت را از واقعه که در عرض راه دیده بودیم آگاہ نمودیم ، حضرتش فرمود : لازمست که بعهده خود وفا کنید و بمقر خویش باز گردید ، گرچه این دوتن صحابه بجهاد کردن در راه اعلامی دین حق عشق سرشاری داشتند ولی نظر بارشاد قیمت دار حضرت رسول (ص) بعهده خود وفا کرده بسوی مقر اصلی شان باز گشتند ، همان بود که چندی بعد باز عین مسلمین و مشرکین کشیدگی رخ داد چه در جنگ بدر مشرکین از دست مسلمانها

هزیمت دیده بودند و میخواستند از مسلمین انتقام گیر بنا بر همین اساس جنگ دومی که بنام «غزوۀ احد» معروف است شعله ور میگردد چون طوریکه قبلاً گفتیم حضرت حدیفه و پدرش نظر باینجای بعضی موانع در جنگ بدر اشتراک نکرده بود فرصت را غنیمت شمرده درین جنگ سهیم شدند وای ناگفته نماند که کفار و مشرکین مکه با تمام قوا خود را آماده جنگ نموده بودند حتی زنان شان نیز درین مبارزه سهیم داشتند و شعرهای رزمی می سرودند .

چون قوای حربی کفار نسبت به قوه حربی مسلمین خیلی زیاد بود مسلمین شکست خورده عساکر شان پراکنده گشت پدر حضرت حدیفه (رض) (حسین) درین جنگ از دست بعضی مسلمین بگمان اینکه از قشون کفار است شهید شد چون حدیفه (رض) پدر خود را باین حالت مشاهده نموده بعدای حزن آورو دلخراشی نعره بر آورد «ای آبی» چون قضاء الهی بهمین رفته داد و فریادوی سودی نمی بخشید و هم چاره جز صبر و تحمل نداشت قاتل پدر خود را عفو نموده برایش فرمود :

غفر الله لك و هو ارحم الراحمين

حضرت حدیفه بالاخره بصفتی موصوف شد که صفحات تاریخ از یاد آوری آن افتخار دارد زیر القاب کاتم السر (پنهان کننده اسرار نبی) را دریافت حضرت رسول اکرم صلعم با و معلومات سری از اصول منافقین را که درین صفوف مسلمین بودند و ظاهراً خود را بزور اسلام آرایش میدادند با و میگفت و با و خاطر نشان می ساخت که فلان کس منافق و فلان دروغگو است تا جائیکه هر کس از وی می پرسید آیا من هم از آن جمله هستم ؛ و حضرت عمر (رض) در جنازه اشخاصیکه حدیفه حضور داشت میرفت و در صورت عدم حضور حدیفه از رفتن آسامی و رزید ، حضرت حدیفه با عساکر مسلمین که بالای فارس حمله نموده بودند نیز اشتراک نموده و اخیراً حضرت عمر او را از طرف خود بمدائن بحیث والی اعزام داشت خلیفه وقت را عادت بر این بود چون شخصی را بحیث والی بجائی میفرستاد مکتوبی باهالی آن منطقه می نوشت و در آن تذکر میداد که دانی ولایت فلانا و امر ته بگذا ، اما وقتیکه این صحابی جلیل القدر را مقرر نمود دو مکتوبش نوشت «اسمعوا له و اطیعوه و اعطوه مما سألکم ...»

قبل از آنکه سخن راز احوال و کمالات این مرد بزرگ خاتمه دهم میخواهم
 یکی از مناقب دیگرش نیز اشاره نمایم و آن عبارت از اشتراك خدیفة (ص)
 در جمع و تدوین قرآن با حضرت عثمان (رض) بود، و قتی که حضرت خدیفة به غزوۀ ازمنیه
 شامل شد دید که مسلمین در قرائت قرآن باهم مختلف اند و هر قبیله و طائفه ئی
 قرآن کریم را بلغت خود قرائت نموده و لغت اصلی را که عبارت از لهجۀ قریش
 میباشد ترك داده بودند و قریب بود که يك دیگر را تکفیر نمایند درین وقت
 حضرتش نزد خلیفۀ وقت عثمان (رض)، آمد و او را از واقعه آگاهی داد خلیفۀ
 تمام صحائف را جمع نموده و از بین برد مصحف عثمانی را که الی یوم القيامة باقیست
 روی کار آورد.

بالاخره کتابم السر رسول الله (ص) خدیفة (ص) در سنه ۳۶ هجری دنیای فانی را وداع
 گفته بر حمت ایزدی پیوست .
 (انجام)

به بنه والی او فضیلت نه به مال او نسب

فخر کول به مال او نسب نه وی بلکه د فخر کولو لای هلمته وی
 چه انسان د تقوی او د بنه عمل خواند وی، او ترخوچه انسان نوروته زیاتنه
 فائده او خیر رسوی به هماغه اندازه دهغه بنه والی او فضیلت لایسی دیریزی .

ناوړه حرص سړی دهلاکت کړه هی نه ورغوزاروی

به نړی کښی هر گروه خلک موجوددی ځینی د سعادت او نیک مرغی به لاری روان دی مگر ځینی نور له بدمرغی سره ملګرتیا کوی او درانده پیتی ورسره به اوږه اخلی دنړی ټول ربړونه پر ځان ځغمی اوله ناوړه عاداتو څخه ځان نه ژغوروی دا خبره باید په یقین ومنله شی چه د دنیا بڼه ژوند تر پیرمال او جایدا د پوری اړه نلری بلکه تر انسان پوری اړه پیدا کوی ځکه ځینی خلک کافي استعداد نلری مگر له تندي څخه ئی د پوره مستعد سړی آثار خرګمندیزی صدقه کوی اودبی وزلو په لوری د مرستی لاس وړاندی کوی دنړی څو ورځی ژوند په بڼه توګه پایته رسوی او پر چا باندی د ظلم او تسلط سوک نه پورته کوی همدارنگه ځینی خلک د پوره استعداد خاوندان دی هر ډول نعمتونه ورته تیاروی اود ژوندانه هر راز اوږه زړه پوری شیان د دوی په برخه رسیدلی وی مگر دوی دنیک مرغی بڼه نه وینی او بیه کړی به د هوسانی په ډګر کښی قدمونه وهی ځکه دوی همیشه هڅه کوی چه د اقتصادیاتو پانګه ئی ډیره لوړه لاره شی او په دی لاره کښی له هیش قسم تکلیف وڅخه ډډه نکوی هر قسم ربړونه ځان چمتو کوی مگر حقیقی هدف ئی تنها او تنها ددی چه د اقتصادیاتو ساحه لوړه شی اوبس .

څرنگه چه دا گروه خلک د بل چا د ژوندانه صحنه په نظر کښی نلری او نه غواړی چه دنورو خلکو په کورو کښی ډیوه بله وی له دی کبله حلال او حر اموته میلای کوی غواړی چه دخپل ځان تصرف ئی وګرزوی د یتیمانو مالونه خوری اوله رشوت څخه هم هیش ګر ګه نلری بلکه هیله لری چه دنړی پرسرباندي بڼه بن اوږه زړه پوری غوړه مانې جوړی کړی ګاډی اوموتوونه راوبنسی او له هر راز شیانو څخه دنړی په سریوه نمونه ولری ددی مقصد دواړی ریبو لو لپاره همیشه هانداو کوشش کوی چه د زرګونو خلکو کورونه وران کړی او خپل ځان به دی ناوړه نظریه باندی بریالی وګرزوی دغه کسان سربیره پردی چه دخلکو ژوند ندانه ته په بڼه سترګه نه ګوری د بل چا مالونه دخپل ځان تصرف ګرزوی

سود بی وزلو برخہ ہم نہور خخہ کوی اوھغوی تہدرستی لاس نہور وړاندی کوی او در بړو بہمخ نیوی کښی کلون نہور سرہ غواړی خر گندہ خبرہ دہ چہ دغہ طائفہ داجتماعی ژوند پہ ساحہ کښی هستو گنہ نہ غواړی او دنورو وکړیو ہوسائی تہ ہیڅ پام نلری دمسکینانو حقوق تہ بہ کرکہ نظر کوی اوھغوی سرہ بہ لازمی دول چلند نکوی بلکہ غاړہ ئی بندہ وی او دجزا بہ ورځ بہ سخت سخت، غذا بہ نہ ورته وټا کل شی.

کله چہ حریصو انسانانو تہ یوہ ټاکلی وظیفہ ورپہ غاړہ شی نو خرنگہ چہ دوی دنړی لہ ابدی ژوند سرہ ډیر مینہ او محبت لری لہ دی کښلی زیار او زحمت کاږی بلکہ ہڅہ او میلان لری چہ خپل ناوړہ افکار او باطلہ خیالات وړاندی بوځی ددی ناچلہ منظور لپارہ درشوت او حرام خوری صحنی تہ پراختیا ورکوی او غواړی چہ دظلم اوستم بہ ډول دخلکو مالونہ و خوری.

دا خر گند دہ ہر کلمہ چہ حریص سپری خپل هدف تہ ورسپړی او ناوړہ خیالاتو تہ دعمل جامہ ورواغو نندی ډیر کورونہ بہوران کړی او خلک بہ د فقر او ہلاکت بہ مرض اختہ شی ځکہ دا گرو خلک نورو وکړیو تہ کوی لټوی او ہیلہ لری چہ خپلی چاری بہ کښی وکړی.

دحریص انسان ټول اعمال بہ یوہ اجتماع کښی لوی لوی ضرورنہ پېښوی ځکہ سربیرہ پردی چہ دوی د نامشر عو لارو لہ خوا دکافی استعداد خاوندان شویدی خپل استعداد بیاہم دناوړہ اغراضو د وړاندی بیولو بہ لوری استعمالوی دمثال پہ تو کہ دغہ کسان کلمہ چہ درشوت دراندہ پیتی کوروتہ راوچلوی بیا غواړی چہ لہ هغو څخہ ہم دخپلو ناوړہ اغراضو صحنہ ارتہ او پراخہ کړی سود و خوری اودخلکو ځمکی او باغونہ ہم دځان تصرف وکړزوی کہ ښہ خیر شوا و د حقیقت پہ ستر کہ نظرو کړو حریص سپری ہیڅ څوک پہ ښہ ستر کہ نہوینی اونه چاته دزړہ لہ کومی ہر کلمی کوی لہ دی کبلہ دہ چہ دکلی او کوردو کړیو بہ زړونو کښی ناوړہ برخہ لری او هغہ تہ دکرکی او نفرت پہ ساحہ کښی لیدل کیږی دوی سربیرہ پردی چہ حقیقی هدف ورڅخہ لہ لاسہ وتلی اودنړی لہ د بړو اوتکلیفو څخہ بہ یوہ

دېه ندى زړ تر زړه بعد آخرت په ناوړه مجازاتو اخته شى لښكه ددوى هر حر كټ
 داخلاق له جادى څخه بيرون وي او هر عمل ي د باطله خيالونو نمو نه مخ كښندوى مونږ
 بايد ښه دقيق شو چه دغه كسانو ته دا احترام په سترگو ونه ليدل شى ددى لپاره چه لښم
 او خصيس كه هر څومره تقدير او احترام شى په هغه تناسب له خپل ناوړه عاداتو څخه
 كړاى اخلى په پاى كښى يو خير ندو نكى حيوان وړ څخه جوړ بڼى او ضرر ي دوى جامعى
 په لورى متوجه كېږي نوله دى كېښله لازمه ده چه په يوه جامعه كښى د ښو او بد و
 خلكو په ښه توگه توپير وكړل شى تر څو چه د پاك وجدان او سپېڅلى اخلاق خاوندان
 د تقدير په مانى او دا احترام په ښ كښى قدم ووهى او هغه څوك د ښه اخلاق له ساحى
 څخه لږى ددوى او د ناوړو اعمالو په لورى هڅه او ميلان لرى د مونږ واجېبى وظيفه
 ده چه هغوى د نصيحت وعد او وعيد په ډول له هغو اعمالو څخه منع كړو او كه زموږ
 ويغماى د قبليدو غوږ ته ونه رسيدله بايد د هغوى سره د منع بهر كړ كښى مسابقه وكړو
 تر څو چه دوى له دارنگ ناوړه عاداتو څخه مخ تونه وژغورو

اثر قرآن در نشاءت بلاغت

قرآن حجت و برهان بزرگ و معجز بلاغی است که از جانب خدای بزرگ جهت هدایت و ارشاد کافه بشر و ارتقاء شان بمدارج و مراحل عالی کمان فرو فرستاده شده تمام بشر بلکه انس و جن از ایشان بمنش عاجز گردیده اگر کافه بشروجن به آوردن مثل آن گردهم آیند و برخی حامی و معاون بعضی دیگرمی باشند باز هم نمیتوانند بمقدار سه آیت قرآنی از حیث ایجاز لفظی و معاونی دقیقه و قوت بلاغی بیاورند :

اعراب همیشه بقرآن گوش میدادند و بمعانی آن بوجه نیکو متوجه میگرددند و از فصاحت و بلاغت آن حظ میبردند یقین میکردند که آوردن مثل آن از دشوارترین امور بوده و از دست بشر ساخته نیست بناءً به پیشگاه خداوندی سر تسلیم را گذاشته بهعجز و ناتوانی خویش اقرار می نمودند :

روایت شده روزی ولید بن مغیره حضرت پیغمبر ص، زادر حال تلاوت قرآن عظیم الشان می بیند و الفاظ قرآنی را بگوش هوش می شنود بعد از آن میگوید «قسم بخدا قول او صلاوت و شیرینی بس بزرگی دارد که بی کس ریشه آن بمنزله ساقه و فروعات آن تماماً برومیوه است . بعد از نزول قرآن تمام مردم مشغول قرآن گردیده به تعلیم و تدریس آن بین خود شروع نمودند و در پیروی قرآن در مباحث و تالیفات خود بنای مسابقه را بایسکدیگر گذاشتند .

چون قرآن کتاب مقدس و آسمانی شان بود ایشانرا از ظلمات و تاریکی های جهل و نادانی بمیدان وسیع و نورانی علم و دانش و حقیقت پرستی بیرون آورد . قرآن کریم در نشاءت و انتشار علم بلاغت و تکمیل کلام عرب اثر بس بزرگ و بارزی دارد چرا که قبل از نزول قرآن کریم هیچ کتابی در علم بلاغت تالیف و تدوین نکر دیده که سبب کاسته شدن تأثیر قرآن در نشاءت علم بلاغت گردد . بلی قبل از نزول قرآن عظیم الشان بعضی قواعد عامه در علم بلاغت بدسترس اعراب بود چنانچه در مناظره شعراء و مباحث علمی شان بوضاحت دیده میشود .

عربها بعد از ظهور اسلام و قتیکه با امام دیگر میوستند به بحث و تألیفات در میادین مختلف علمی شروع نموده مشغول مطالعات و بحث و تدقیق در الفاظ و معانی قرآن کریم گردیدند. بحقیقت و مجاز و متشابه و نظم و اعجاز آن پی بردند. لذا به این طریق تدریس قرآن که بعلم بلاغت و نقد اتصال کامل داشت بین مسلمین شایع شد و از جمله مسلمین اشخاص زیادی در نواحی مختلفه تألیفاتی نمودند از جمله واصل بن عطاء، کسایی، اخفش، رواسی، یونس بن جیب، میرد، قطرب، نحوی، فراء، ابو عیینده ابن الابرار، زجاج و خلف. در معانی قرآن تألیفاتی بیادگار گذاشتند.

همچنان ابو عیینده در مجاز قرآن کتابی تألیف نمود و جاحظ کتاب (نظم القرآن) و المسائل فی القرآن را نگاشت و بشر بن معتمر کتابی در متشابه قرآن تألیف نمود و محمد بن یزید واسطی کتاب «اعجاز القرآن» را در نظم و تألیف قرآن برشته تحریر در آورد و ابن الاخشید کتاب «نظم القرآن» را تألیف نمود و ابن راوندی کتابی در باره طعن بر نظم قرآن نوشت.

از بیانات فوق واضح میگردد که اغراض دینی در نشأت بلاغت و تقویه آن اثر بارز داشته و معرفت معانی قرآن سبب نخست ظهور مباحث علم بلاغت گردیده است. گویند شخصی عمر بن عبید شیخ معتزله را که در سال ۱۴۴ هجری از دنیا درگذشت از بلاغت سوال نمود و جواب داد که «بلاغت عبارتست از چیزی که سبب وصول انسان به جنت و سبب خلاصی وی از دوزخ گردد و موارد صلاح و رستگاری برایش و انمود ساخته بمواقب و خیم ضلالت و گمراهی آگاهش کند».

ابو عیینده بحر بن مثنی که در سال ۲۰۸ هجری عالم یونانی را ترک گفت کتابی در بلاغت تألیف نموده بمجاز القرآن مسمی کرد علت نگارش کتاب مسئله و بلاغی است که به تشبیه و مملوئیت و مجهولیت مشبه به اتصال دارد.

وی درباره آن میگوید «نخستین سبب تألیف کتابم این است که فضل بن ربیع مرا نزد خویش خواند و در همان مجلس از آمدن و عبیدیک چیز غیر معین در قرآن سوال نمود چنانچه درین قول او تعالی (طلعا کأنا رووس الشیاطین).

من بخواب او پرده اخته گفتم: خداوند تبارک و تعالی با اعراب بمثل سخنان خود شان سخن رانده است آیا نمیبینی امری القیس را که می گوید:

ایقتلنی والمشر فی مضاجعی و مسنونه رزق کما نیاب اغوال
یعنی آیامی کشدم را شخصیکه تهدید بر گم می کند و در محبت و عشق سلمی که
معشوقه شاعر است در حالیکه شمشیرهای منسوب بمسارف (نام جای) یمن و تیرهای
تیز و مصفا و جلاء دار که مشابه نابهای غول بیابان است ملازم من است .
حالانکه ایشان غول راهر گز بچشم ندیده اند لکن چون اسم غول ایشان را بخوف
می آورد از آن جهت آنرا در تهدیدات خود استعمال نموده اند .

می گوید : چون این جواب را برای فضل بن ربیع بیان نمودم نگویند داشت و تحسینم
نمود لذا در نگاشتن کتابی درین باره شدم بر وقتیکه به حجره این کتاب را نوشتم
(و مجاز القرائش) نامیدم تا وصف اینم که ابو عبیده این کتاب را در علم بلاغت تألیف
نموده ولی با آنهم اتصال کامل بعلم بلاغت دارد .

تمام این مؤلفات که در بالا از آنها نام بردیم نتیجه و ثمره اثر بارز قرآن در نشأت علم بلاغت
است به این طریق علم اوبلاغ در حین تدریس قرآن و در حین اسباط احکام از آن بوضع قواعد
عمومی علم بلاغت مباحث آن تاسیس پرداختند .

استاد امین خولی میگوید در راه بیرون آوردن احکام شرعی از کتاب منزل
آسمانی علماء و صاحبان دراسات دینی بحث و تدقیق خود را در اسلوب قرآنی و در
طریق معرفت معانی و مقاعد قرآن منحصر ساختند . و علماء اصول فقه در باره
قرآن بحث های می نمودند که حیثیت مقدمه لغوی علم اصول فقه امروزه را داشت
که امروز زمان مراحل تکاملی خویش را پیموده تالینکه مسائل آن از مهمترین
مباحث اصولیون گردید . سکاک کی در باره علم اصول فقه می گوید . بر تریتم علم
اصول فقه بر سائر علوم به نسبت زیبایی آن بامباحث علم معانی میباشد .

دروس بلاغی دوش بدوش تعالیم دینی تا قرن چهارم هجری را حل تکاملی
خویش را پیمود ابو هلال عسکری ثابت میسازد که علم بلاغت وسیله اولی معرفت
اعجاز قرآن است .

او میگوید : برترین علوم برای آموختن و نیکوترین آن بحفظ بعد از معرفت
خداوند جل علاشانه یعنی بعد از آموختن علم عقائد علم بلاغت و معرفت فصاحت است
زیرا معرفت و دانستن اعجاز قرآن موقوف به آن است ... و ثابت است اگر انسان
از علم بلاغت بطور کلی غافل باشد و به آن هیچگونه علم نداشته باشد به معجزات

قرآن بوجهیکه قرآن به آن از حسن ترتیب و نیکوئی ترکیب و ایجاز بدیع و اختصار لطیف زینت داده شده معرفت حاصل نموده نمی تواند ... می گوید: پس مناسب است که بعد از علم عقائد و علم اخلاق این علم برای اقتباس نسبت به علوم دیگر انتخاب گردد زیرا که علم به صحت و حقیقت نبوت بعد از توحید خدای بزرگ بوسیله این علم حاصل میگردد.

مانند آن از امام بلغاء و نحو بین شیخ عبدالقاهر جرجانی شنیده شده وی گفته است «علم بیان علمی است که نسبت به سائر علوم دارای اساس ثابت و فروع زیاد و برومیوه شیرین و گل خوشبو و بقایای پسندیده و محبوب و نورافزون و فروزان میباشد هر آینه اگر علم بیان نمی بود البته لسانی دیده نمی شد که از کلام فصیح زیورات زیبا و قشنگ بسازد و کلماتی چون در نثار کنند و بیانی چون سحر ایراد نماید».

اگر علم بیان و بلاغت مشتمل اغراض دینی نمی بود که آن عبارت از استدلال بر اعجاز قرآن است هر آینه شیخ عبدالقاهر جرجانی علم بیان چنان توصیف نمی نمود زیرا احکام کردن بر رسوخ و ثبات و سبق و شیرینی نسبت به سائر علوم بدون آن آن از عدالت بیرون است.

چون شیخ عبدالقاهر کتاب «دلائل الاعجاز» خود را برای ثابت ساختن معجزات قرآن نگاشت بنابراین در آن کتاب بیان و بلاغت را از برترین علوم محسوب ساخت ابن خلدون در کتاب مقدمه اش که در علم بلاغت نوشته بر رابطه قوی که بین علم بلاغت و قرآن موجود است اشاره می کند و می گوید: نتیجه و ثمره فن بلاغت در فهم اعجاز قرآن و معانی دقیقه آن ظاهر میگردد زیرا اعجاز قرآن در دلالت آن بوجه گمان بر جمیع مقتضیات احوال از روی نطق و فهم ثابت است چون و قتیکه دلالت لفظ بوجه کمال ثابت گردد پس این حالت مرتبه اعلی کلام از حیث کمال دلالت بر مدلولش میباشد و این مرتبه عبارت اعجاز مطلوب است که افهام و افهان از درک آن عاجز است.

اگر تفحص کنیم اینگونه نظریات را در اکثر کتب بلاغت بدست می آریم پس از اینجاء اثر قرآن در نشأت علم بلاغت برای مان بخوبی آشکارا میگردد که بلغاء و فحشاء را برای قائم ساختن دلیل به اعجاز قرآن و بیان اغراض و معانی آن

به تدریس اسالیب عربی و مقابله نمودن آن به اسلوب قرآنی واداشته است که بالاخره سبب انتشار مباحث بلاغی و تقویه آن گردیده است.

از جهت دیگر اسلوب قرآنی و عاجز آمدن مردم از آوردن مثل آن مولفین بلاغت را به وقت و بحث در آن داشته و آنها را مجبور نمود که مثالهای بلاغی را از نظم قرآن انتخاب نموده فصاحت و بلاغت قرآن را برای منکرین آن اظهار بدارند.

استفاده از شواهد قرآنی در جمیع کتب متعلقه بدروس قرآنی بمشاهده میرسد. ابو عبیده صاحب کتاب مجاز القرآن در باره مجاز و استعاره و کنایه و غیره مباحث علم بحث می کند و فداء در کتاب معانی القرآن از کنایه و تشبیه و مثل و مجاز، استعاره و تقدیم و تاخیر و انتقال از خطاب حاضر به غائب و حذف و نظم قرآن و اوزان کلمات آن سخن میراند و جاحظ مؤلف کتاب نظم القرآن در علم و بیان از صور مختلفه مثل استعاره تشبیه - مجاز - ایجاز و سجع و غیره تکلم می کند - و ابن قتیبه در کتاب مشکل القرآن که از مولفات او است از مجاز و احکام آن و استعاره و مقلوب و ایجاز اطناب - تکرار - کنایه، تعریض و غیره بحث میراند این کتب قراریکه بیان نمودیم در باره قرآن عظیم الشان بحث می کنند زیرا آیات قرآنی عین دلایل و شواهد بلاغی موضوعات مختلفه علم بلاغت است لذا بناء و فصح و قواعد موضوعه علم بلاغت را از نفس آیات قرآنی اخذ نموده به این ترتیب ابجاث و امثال و مصطلحات علم موصوف را وضع نمودند.

استفاده از شواهد و مثالهای قرآنی در کتاب بدیع که از مولفات ابن معتر است بخوبی روشن میشود و نخستین کتابی است که در علم بلاغت تالیف گردیده و ابن معتر در مقدمه مثالها شاهد قرآنی را ذکر می کند.

در مقدمه کتاب بدیع می گوید: - در ابواب این کتاب بعضی چیزهای را که در قرآن و لغت و احادیث و سخنان صحابه کرام و اعراب و در اشعار متقدمین از جمله سخنانیکه بدیع نامیده شده بدست آوردیم مقدم ذکر نمودیم.

پس ابن معتر با این گفته اش به وجود بدیع در کتاب الله اشاره می کند و از این سبب نصوص قرآنی را بر کلام عرب در بحث استفاده تجنیس - طباق - التفات و حسن تشبیه مقدم ذکر می کند.

مثل این قول بلکه واضحهتر آنرا نزد قدامه بن جعفر در کتاب (نقدالنثر) اومی یابیم :
دکتور محمد ز غلول سلام می گوید : - دورس قرآنی علاوه برشوا هدهش در
ابواب و فنون کتاب اثر بارزی دارد و بسیاری از ارباب کتب در ابواب و فصول کتب
بنص قرآنی و بابه اسم محمول آن استمداد جسته اند .

ابو هلال عسکری مؤلف کتاب «الصناعتین» بسیاری از آثار و شواهد قرآنی را در
کتابش اخیر آذ کرده نموده بحدیکه شواهد قرآنی برا کثرا بواب کتاب مذکور غلبه حاصل
نموده است .

ضیاءالدین ابن اثیر - که در سال ۶۳۷ ح از عالم درگذشت - بر مولفین انشاء
و بیان حفظ قرآن کریم را واجب میدانست زیرا شخصیکه بموارد بلاغت و اسرار
فصاحت پی برده و حفظ قرآن را بآن ضمیمه نماید گویا بحر بزرگی را برای استفاده
خویش اختیار نموده از آن رو جواهر بیرون می آورد چنانچه ضیاءالدین ابن اثیر
از قرآن کریم سی نوع از مباحث فن بیان را بیرون آورد که تا امروز کسی به
آن پایه نرسیده است .

ابن اثیر در دو کتابش (المثل السائر فی أدب الکاتب و الشاعر و الجامع الکبیر
فی صناعته المنظوم من الکلام و المنشور) بمقداری زیادی از امثال و شواهد قرآنی
را ایراد نموده به آن اهتمام زیادی کرده است .

دیگر مؤلفین نیز مثل آنها از قرآن کریم استمداد جسته امثله ، بلاغی را از آن
انتخاب نموده اند بدینگونه شواهد قرآنی امثله مهم فن بلاغت شد - اثر قرآن در
نشأت بلاغت در کتبیکه درباره اعجاز قرآن نگاشته شده واضح است .

در زمان تمدن اسلام افکار مسلمین را مسئله اعجاز قرآن بخود جلب نمود -
بناء مسلمین در بحث و تالیفات در این زمینه شروع نمودند .

از مشهور ترین کتبی که درین زمینه نوشته شده عبارت از کتاب (دلایل الاعجاز)
تالیف شیخ عبد القاهر جرجانی و کتاب (اعجاز القرآن فی نظمه و تالیفه) تالیف
محمد بن یزید واسطی و کتاب (التکت فی اعجاز القرآن) تالیف علی بن عیسی
الرمائی و کتاب (اعجاز القرآن) تالیف ابی بکر الباقلائی میباشد .

مؤلفین کتب مذکوره موضوعات مختلفه علم بلاغت از مجاز ، استعاره تشبیه و کنایه
و غیر آن بحث نموده اند و کتبیکه در اعجاز قرآن تالیف گردیده فضل بزرگی را *

زپرورتیا

دلته چه مونږ له زپرورتیا څخه خبری کوو له هغی څخه یواځی مقصد دا نه دی چه انسان یی په جنگونو او شخړو کښی لری بلکه زپرورتیا پخپلی عالی معنی سره صبر کولو، اود نفس اداره کو اوسره هم شامل دی. په پخوا زمانه کښی حکما وویلی دی: «د ټول خیر اصل د زړه په ثبات کښی دی» کله چه د انسان سره دویری ضررناکه عاطفه پیداشی نو په دی وخت کښی دهغه سره زپرورتیا موجوده شی ځکه دا ثابته او محققه ده چه وگړی او ټولنه چه ویره ورسره ملگری وی اوله زپرورتیا څخه کارنه اخلی اودارنکه وگړی کولای نشی چه په ټولنه کښی خپل ژوند آرام او نېکمرغه سرته ورسوی اونه به ویره ناکه ټولنه د آرامی او نېکمرغی لاره ومومی. هغه ویره چه د انسان سره د دفاع کولو، اود جنگ کولو په وخت کښی پیدا کیږی دغه واره د ټولنو اصلی. اساسی له منځه وړی، نوبتایی چه د ټولنو دوگړوسره د زړه ثبات او نفسی قوت پیداشی اود ښی زپرورتیا خاوندان او خښتمان وگرځی. هغه وخت چه د ټولنو ژوند لکه د وحشی حیواناتو اولخناورانو په شان وو نو زپرورتیا هم د زړه په قوت او د مټو په ککړوالی باندی وه، وروسته دهغو په ژوندانه تطور پیداشو اودهر عصر اوزماني لپاره یوه طریقه اولاره منځ ته راغله چه له هغی لاری څخه به یی د ښمنانو د حملو او چپار په وخت کښی له خپلو لځانو اومالو څخه مدافعه کوله.

په درتربیه ونشأت زوقادبی درفهم بیان وفنون سخن وتقدير اسرار جمال در اسالیب عربی حائز است - از اینمجا کتبی که در مسئله اعجاز قرآن بحث میرانند از کتب متعلقه علم بلاغت محسوب گردیدند - چنانچه استاد دکتر جمیل سعید می گوید: مثلیکه قرآن عظیم الشان در حیات عقلی وثقافی عربها و مسلمین تاثیر بزرگ و عظیمی نموده این چنین در نشأت بلاغت وتطور آن نیز تاثیر بزرگی نموده است:

حضرت محمد (ص) له ملګرو څخه به یو تن د دښمنانو د لسو تنو لپاره کافي و.
 او قرآن کریم دغه حقیقت دا ښه ښکاره کړېده دغه غلبه
 په صبر کولو، صداقت، اود زړه په ثبات پورې تړلی وه. او هغو به د دغو شیانو
 په واسطه سره د بری او کامیابی خاوندان ګرځیدل، او د هغو دښمنان به
 دنا کامی او بد مرغی سره مخامخ کیدل. د حضرت محمد (ص) د ملګرو غلبی
 سرداو چه هغو به صبر کړه اوله استقامت او ثبات څخه ئی کار اخست او د الله تعالی
 مرسته او کومک د صبر کونکو په برخه وه. دلته باید د احم وویل شی چه یواځی
 زړورتیا د انسان د غلبی او بری سبب نه ګرځی ترڅو چه انسان د جنگ په وخت
 کښی په ټولو موافقو او ځایو کښی له ښه تصرف او قوی تدبیر څخه کار وانه خلی
 عنتره لاد خپلی کامیابی او غلبی لپاره له ښه تدبیر او حکمت څخه کار اخست،
 یوه ورځ ورته وویل شو چه ایا ته د عربو زړور او قوی تن ئی؟ نو عنتره وویل نه.
 نویا ورته وویل شو نوته خیر ولی په زړورتیا او قوت سره مشهور شوی ئی؟
 نووی ویل چه ما به د مخکښی کیدو او ورسته کیدو په وخت کښی له عزم او حکمت
 څخه کار اخست او په هر ځای کښی ما د خپلی خلاصی لاره موندله. او بل می د دښمن
 د ضعف اود کمزوری ځای پیدا کړه اوله هغه ځای څخه به می دښمن ته ماته ورکوله
 او دښمن به می هلاکت او بربادی ته رسوه.

وحدانیت خداوند (ج)

امروز در بعضی از نقاط وزوایائی گیتی عقیده شیوع یافته است هشتل براینکه ایمان بخدا با اصول عقل و منطق و علم متباین میباشد . پیرامو این فکرو عقیده هستند که يك انسان صاحب تمیز که دارای قوه عقلی و منطقی باشد باید دیانت را کنار گذاشته و به قوه مدر که عقل و منطق خود و جو دخدای یکتا ایمان بیاورد و هر فرد بشر باید از قوه عقلی خویش استعانت جسته و در پر تو این قوه سوال ذیل را مورد تفکر و سایل عمیق قرار دهد آیا میتوانیم بخدا ایمان داشته باشیم؟ ما می خواهیم که در طی سطور چندی ثابت سازیم که خدائی بحیث خالق موجود و مافوق همه کب ثینات موجود بوده و حا کیمیت آن ثابت است. امروز این موضوع مخصوصاً در پر تو نورئی که از علوم تحقیقات جدید به آن تاییده شده روشن گردیده است.

بدو باید علل فلسفی و عمومیت ایمان بخدا و ج را مطرح مذا کره قرار دهیم در نظر داشته باشیم که دلیل چنین ایمان با اندازه دلایله که برای اثبات يك فرضیه ریاضی است قطعی و صحافی بوده میتواند :

اگر خدا همان باشد که دین آنرا توصیف می نماید در آن صورت بدیهی است که نمی توان منتظر بود دلیل مادی و مرئی برای اثبات وجود او اقامه گردد . دین تعلیم میدهد که خدا غیر مرئی بوده و بنا بر این صحیح و پسندیده . نخواهد بود که از کسی خواستار باشیم که خدا را بمانشان دهد تا بوی ایمان بیاورم بهترین دلیل که میتوان خواستار شد اینست که ثابت کنند ایمان بخدا بیش از بی ایمانی معقول و منطقی و موافق عقل است . برای اثبات وجود وحدانیت خداوند و برجسته ترین دلیل خلق کردن زمین از طرف اوست که در خلقت زمین ناگزیریم یکی از این فرضیه ذیل را قبول کنیم:

اول- دنیا همیشه مانند وضع کنونی یا بشکل دیگری وجود داشته -

دوم - خود بخود در یکی از زمانه های قدیمه بوجود آمده -

سوم- بوسیله يك قدرت خاصی و منظور خاص خلق شده -

بہتر اینست کہ ہر يك از این سه فرضیہ را جدا گانہ مورد بحث و تحقیق قرار دہیم تا بہ حقیقت نہائی آن برسیم . راجع بہ فرضیہ اول اینکہ دنیای مادی ہمیشہ وجود داشته است کلیہ اکتشافات اخیرہ علمی جواب منفی بہ این مسئلہ میدہد و برای این مطلب و صدق آن دلایلی وافری وجود دارد بدین ترتیب بطلان فرضیہ اول ثابت شد کہ دنیا ہمیشہ و مانند وضع کنونی موجود نبوده است .

فرضیہ دوم اینکہ دنیای موجودہ خود بخود بوجود آمدہ و بدون کدام غرض و منظور خاص بواسطہ چانس بوجود آمدہ در این صورت دنیا خالق خود میباشد ، این مسئلہ از روی عقل از روی علم درست نیست زیرا اگر اینطور میشد ہر چیز ہم بحیث خالق و ہم بحیث مخلوق محسوب میشد .

فرضیہ سوم اینکہ عالم بالین عظمت و بزرگی کہ دارد تو سبط يك خالق عالی و صاحب قدرت برای منظوری - خاص آفریدہ شدہ و آن روح جاویدان است کہ ہمہ امور گیتی برفوق را روی پش میرود و مالمین قدرت را بنام خدا یاد میکنم از روی عقل و ہم از روی علم ثابت شدہ و قابل قبول است .

و اگر بگویم این عالم را طبیعت خلق کردہ یگانہ طریقہ ایسکہ طبیعت میتواندست بہ آن وسیلہ بہ ایجاد چیزی موفق گردانست کہ این طبیعت در خارج او دنیا مادی وجود داشته باشد و دارای عقل و ارادہ بزرگ باشد و اگر چنین تصور بنمایم طبیعت اسم دیگر برای خدا خواهد بود با این نحوی ببینیم غیر ممکن است بتوانیم خلقت و ایجاد کائنات را بقوانین طبیعت نسبت دہیم .

نہ تنها حقیقت خلقت بلکه اگر جزئیات خلقت را دقیقانہ مورد مطالعہ قرار دہیم مارا بہ اعتقاد بوجود خدا رہبری می نمایند .

مثلا وجود حیات در کرہ زمین کہ این حیات از کجا آمدہ و چگونه شروع شدہ تحقیقات و مطالعات عمیق عدہ زیادی از علمای زمین شناس کہ این گروه از سابق بحالت آتش فشان و دارای حرارت خیلی بلند بودہ و آثار حیات در آن وجود

نداشته و هیچگونه قوه حیاتی در آن صورت قابل بقا نبوده است پس از آن که زمین رو بر سر دی و برودت گذاشت که از آن تاریخ ملیو نه سال گذشت تا آنکه حیات بوجود آمد ولی این موجودات ذی حیات از کجا آمده اند در اینجا نیز برای جواب سوال مذکور سه فرضیه برای ما قابل تصور است :

فرضیه اول اینست که حیات از اصل زمین پدید گردیده و منشاء آن خاک است فرضیه دوم اینکه قبول کنیم که حیات خود بخود و بدون هیچ عاملی و خارجی بوجود آمده است و فرضیه سوم اینست که عقیده داشته باشیم که حیات نتیجه و مولود فعالیت منشاء جاودان و آفریدگار عالم یا خدا میباشد .

فرضیه اول کاملاً خلاف حقیقت و منتفی میباشد زیرا اگر فکر کنیم به نتیجه مطلوب میرسیم و این نظریه خلاف مقیاس و اصول طبیعت است .

فرضیه دوم اینکه حیات خود بخود بوجود آمده کاملاً خلاف حقیقت است زیرا علمای امروزه به آله مساعی و مطالعاتی که کرده اند دانسته اند که حیات در هر جا و همیشه بوسیله حیات پدید میگردد و هیچگاه خود بخود یا بوسیله عامل طبیعت بوجود آمده نمیتواند لهذا نا آنجا نیکه علم میدانند برین فرضیه تیز خط بطلان کشیده . چون ثابت نمودیم که حیات از زمین یا جسم بیجان دیگر بوجود نیامده و ضمناً خود بخود نیز بوجود نیامده پس میرسیم به فرضیه سوم . که حیات برای مقصد خاصی و ذریعه آفریدگار خاصی بوجود آمده است که ما آن آفریدگار را خالق عالم یا خداوند جل علی شانه میدانیم که در ذات، صفات خود در تمام کائنات موجود بوده و بحیث خالق عالم و صانع کائنات زمام امور به دستش میباشد .

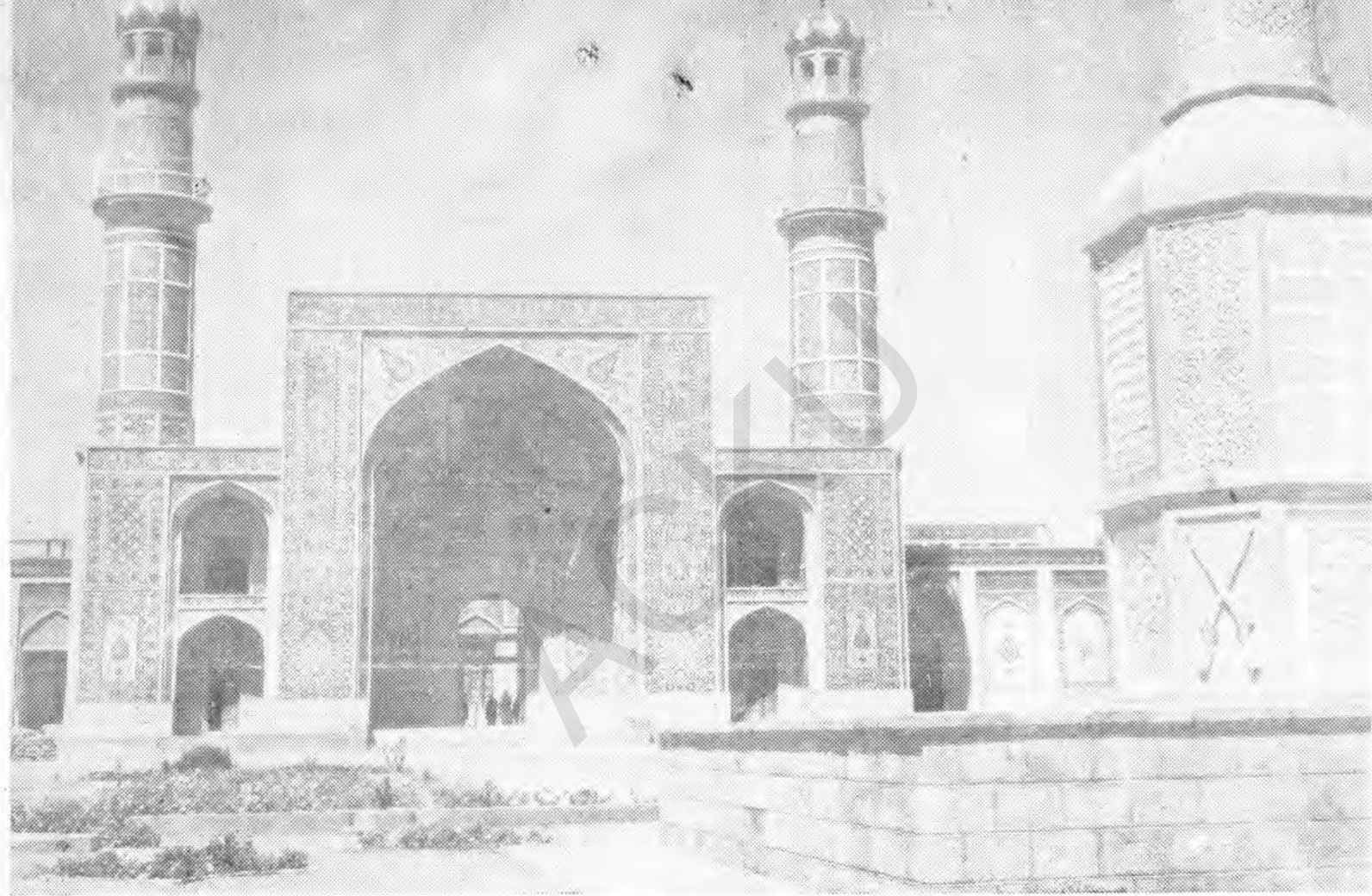
اصدق الکلام

هیچیک از دامهای دنیا برای صید پرهیز گاران مانند زنان مورد اطمینان نیست از ستمگری اجتناب کنید که ستمگری مایه تاریکی روز رستاخیز است از لغزش دانا بترسید و منظر باز گشت وی باشید دو کنند که نماز شان از سرشان بالا نمی رود بنده ای که از آفایان خود گریخته باشد تا هنگامیکه باز گردد و زنی که شوهر خود را نافرمانی کرده باشد تا باز گردد دو کس را خداوند روز قیامت بنظر رحمت مینگرد: آنکه باخویشان ببرد و آنکه با همسایه بندی کند دو تن از یکی بهتر و سه تن از دو تن برتر و چهار تن از سه تن نیوکوتر است .

وقتی خداوند برای مردم خانه ای نیکی خواهد آنانرا در کار دین دانا سازد و خورد سالان شان سال خوردگان شانرا محترم دارند مدارا در معیشت و اعتدال در خرج را نصیب آنها سازد و عیوب شانرا بآنها بنمایاند تا از آن باز گردید و اگر برای آنها جز این خواهد بخود شان و انگذار شان کند وقتی خداوند برای قومی نیکی خواهد عمر شانرا دراز و زبان شان را بشکر باز کند و وقتی بخواد قومی قومی را بزرگ کند آنها را صاحب عفت و گذشت میکند و وقتی بخواد قومی را منقرض سازد در خیانت را به روی شان میکشاید .

بیش از هر چیز از منافقان دانان برامت خود بیم دارم بندگان شما برادران شما هستند که خداوند آنها را از بر دست شما فرار داده هر کسی برادرای زیر دستش باشد باید از غذای خود بدو بخوراند و ارباس خویش بر او پوشاند کاری که بیش از طاقت وی باشد بدو رجوع نکنند و اگر کار سختی بدو رجوع کرد یاریش کند برامت خویش بیش از هر چیز اروهوس را ندارد و آرزو در آرزیم واجبات خدا را بجای آرزو تعابد ترین مردم باشی و از محرمات خدا پرهیزد قسمتی که خداوند «ج» برای تو تعیین کرده راضی باشی تا بی نیاز ترین مردم باشی .

گوشه از عبادت گاه های بزرگ اسلامی در هرات